

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ р.
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДИНАМІКА
ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗЕЙ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Магістерська робота студентки

Групи ГОЕ-м-15

Ступінь вищої освіти: магістр

Спеціальності: 014.07 Середня
освіта (Географія)

Ведміцької

Вікторії Олександрівни

Керівник кандидат геолого-
мінералогічних наук, доцент
Холошин Ігор Віталійович

Оцінка:

Національна

шкала _____

Шкала ECTS _____

Кількість балів

Голова ЕК _____

Члени ЕК _____

_____

_____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ В ТОВАРНІЙ СТРУКТУРІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ	6
1.1. Роль сільського господарства України у формуванні експортного потенціалу країни	6
1.2. Структура експорту сільськогосподарської продукції з України...10	
1.3. Географія експорту сільськогосподарської продукції з України...21	
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ.....	3 3
2.1. Географія експорту сільськогосподарської продукції з України	25
2.2. Динаміка експортного потенціалу сільськогосподарських продуктів з регіонів України.....	36
Висновки до розділу 2.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	53
ДОДАТОК А.....	53
ДОДАТОК Б.....	55
ДОДАТОК В.....	57
ДОДАТОК Г.....	59
ДОДАТОК Д.....	61
ДОДАТОК Е.....	63
ДОДАТОК Ж.....	65
ДОДАТОК З.....	67
ДОДАТОК І.....	70

ВСТУП

Сьогодні однією з основних глобальних проблем людства є дефіцит продовольства. Незадовільне забезпечення продовольством значної частини населення країн, що розвиваються є не тільки гальмом прогресу, а й джерелом соціальної і політичної нестабільності в цих державах і світі в цілому [31].

Це виступає стимулом активного розвитку сільськогосподарського виробництва в світі та в Україні, сприяє збільшенню експортного потенціалу аграрної продукції. За оцінкою окремих провідних економістів світу, Україна може забезпечити потреби населення у продуктах харчування, задіявши не більше 20% потенціалу цього сектору, за даними інших – за відповідністю наукового та ресурсного потенціалу національна економіка країни спроможна виробляти продовольства на 145-150 млн осіб [28].

Таким чином, аграрний сектор є конкурентоспроможним сектором економіки, здатним наповнювати бюджет України нарівні з такими традиційними галузями як металургія, хімічна промисловість, машинобудування та ін. На даний момент сільське господарство є стратегічно важливою ланкою економіки країни, що формує значну частину експортних надходжень.

Для забезпечення подальшого зростання експорту агропродукції та підвищення його ефективності потрібен детальний науковий підхід з урахуванням регіональної специфіки розвитку сільського господарства в Україні. Цій проблемі приділяли увагу цілий ряд українських вчених та економістів-практиків: В.Г. Андрійчук, Н.Є. Голомша, А.О. Задоя, Н.А. Карасьова, С.М. Кваша, Н.Є. Квітка, М.А. Лисак, О.Є. Незвойминога, Т.О. Осташко, І.Ю. Салькова, С.А. Сегеда, І.В. Чехов, О.М. Шпичак та інші.

В цих роботах досліджено питання товарної та географічної структури експорту сільськогосподарської продукції, Розглянуто основні напрями експортних потоків агропродукції товарів. Проаналізовано наявний експортний потенціал досліджуваного сектору національної економіки та

рівень самозабезпеченості України агропродовольчою продукцією [2, 3, 11, 16, 18, 21, 26].

Аналіз досліджень та публікацій вказує на те, що по за увагою науковців залишається питання географічних особливостей спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції регіонів України, вирішення яких може сприяти розвитку регіональної експортної стратегії агропромислового комплексу країни. В цілому, це забезпечило актуальність даної роботи.

Об'єктом дослідження виступає експорт галузей сільського господарства України.

Предмет дослідження – географічний аналіз експорту сільськогосподарської продукції регіонами України.

Метою дослідження є висвітлення географічних особливостей та динаміки експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України.

Виходячи із мети були визначенні наступні **завдання**:

- зібрати необхідну статистичну інформацію;
- вивчити структуру та географію експорту сільськогосподарської продукції з України;
- проаналізувати географічні особливості спеціалізації експорту агропродукції з України;
- вивчити динаміку експортного потенціалу сільськогосподарських продуктів регіонів України.

Інформаційною основою даної роботи послужив різноманітний статистичний матеріал, зібраний автором з різноманітних офіційних джерел: Державна служба статистики України, Державна фіскальна служба України, Державна Митна служба України, Міністерство аграрної політики і продовольства України, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН [8, 9, 7, 14, 19].

У дослідженні були використані наступні **методи**:

- теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу

- системний аналіз
- порівняльно-описовий
- статистичний
- картографічний

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, містить 70 сторінок тексту, 32 рисунки, 2 таблиці, додатки. Список використаних джерел включає 34 найменування.

РОЗДІЛ 1. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ В ТОВАРНІЙ СТРУКТУРІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

1.1. Роль сільського господарства України у формуванні експортного потенціалу країни

Географічно, Україна розташована на вузькій смузі чорноземного регіону. Українські чорноземи складають близько 9% світових запасів, 30% – європейських і охоплюють площу близько 27 млн га (майже половина всієї території країни). При цьому майже 22 млн га є орними землями [33]. Особливо родючими є центральна і південна частини країни (рис. 1.1). За площею чорноземів Україна займає четверте місце в світі після Росії, США і Китаю. Все це в поєднанні зі сприятливими природними умовами багато в чому визначило економічний шлях розвитку країни і як результат, протягом тривалої історії свого розвитку Україна вважалася, головним чином, аграрною країною.

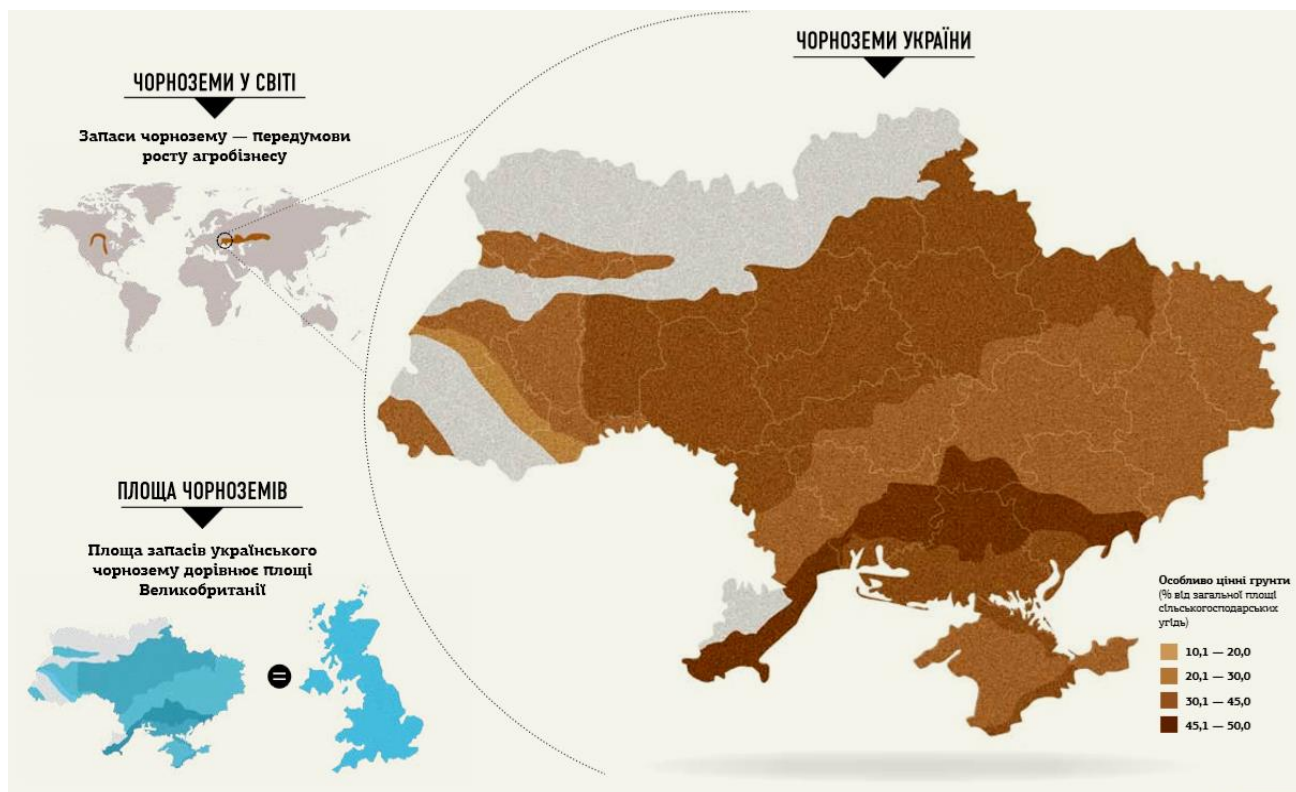

Рис. 1.1. Карта розвитку чорноземів на території України (за даними [33]).

Так, на початку ХХ-го століття Україна, що входить до складу Російської імперії, виробляла понад 13 мільйонів тонн пшениці і ячменю, поступаючись лідируючій позиції в світі тільки США. Вже в 1918 році Україна виробляла більше всіх в світі зернових і цукру.

В даний час сільське господарство є стратегічно важливою ланкою економіки країни, що формує значну частину ВВП і бюджетних надходжень. Особливо важливо це в зв'язку з тим, що сільське господарство України, на відміну від інших галузей економіки країни, демонструє в останні роки позитивну динаміку розвитку. Як результат, у 2010 році частка сільського господарства у формуванні ВВП України становила близько 8%, в 2018 – вже майже 14% (рис. 1.2). І це не дивлячись на той факт, що 2019 році сільське господарство досягло 80% рівня, який був досягнутий в останній рік існування УРСР [23].

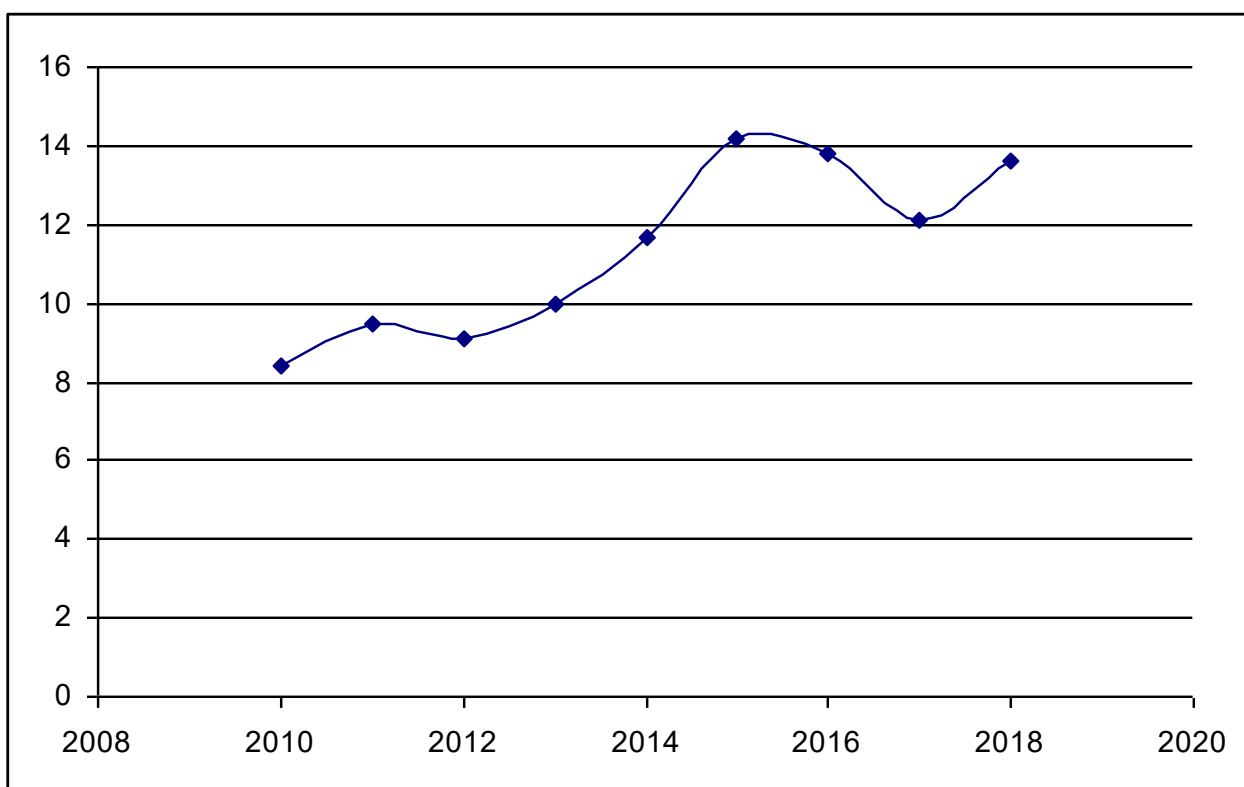

Рис.1.2. Зміна вкладу сільського господарства у формуванні ВВП України в 2010-2018 роках(в %, за даними Державної служби статистики України)

З огляду на той факт, що потенціал сільського господарства країни значно перевищує потреби внутрішнього ринку, це чітко відобразилося в структурі експорту товарів з України. Так, з наведеної нижче діаграми (рис. 1.3) чітко видно різке зростання частки сільськогосподарської продукції в експорті товарів з країни: менше 15% в 2010 році і більше третини всього експорту товарів в 2019. Таким чином, сільське господарство завдяки підвищенню врожайності, збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції при збільшенні попиту на неї серед зарубіжних споживачів і відкриттю нових ринків збуту, стало останнім часом одним із провідних секторів економіки України. І все це відзначається при помітному спаді в інших галузях економіки країни.

За даними Державної служби статистики в січні 2020 року частка агропродукції в загальному експорті України досягла вже 50% [8].

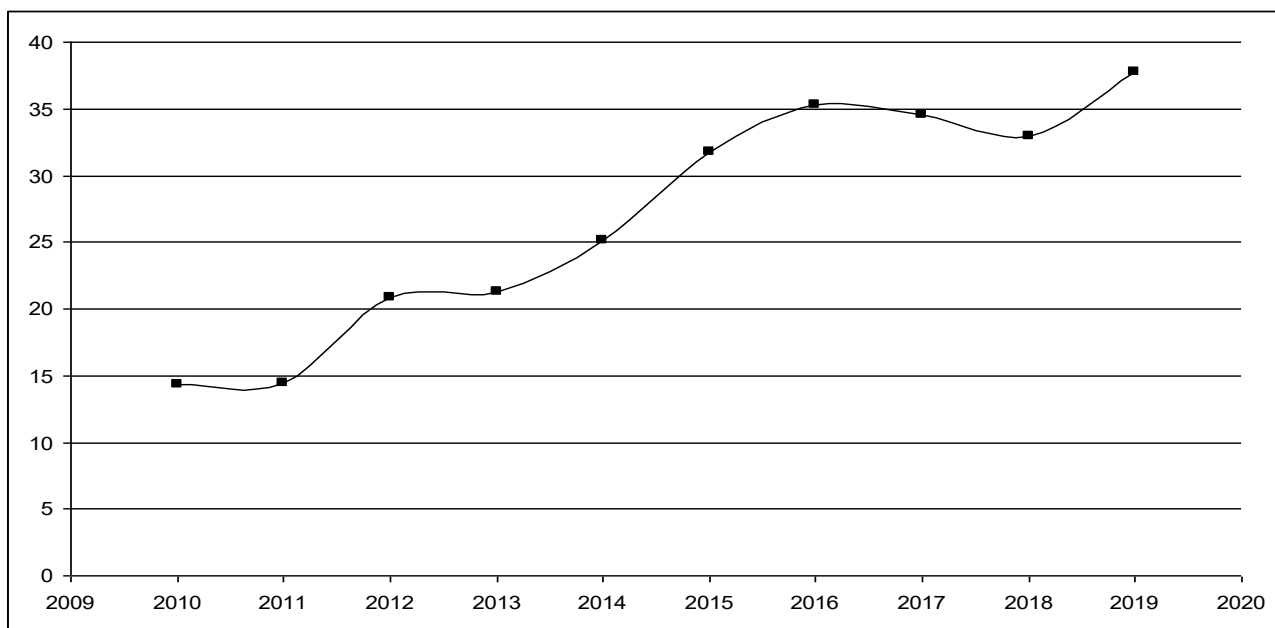

Рис. 1.3. Частка сільськогосподарської продукції (в %) в експорті товарів з України в період з 2010 по 2019 рр (за даними Державної служби статистики України)

У грошовому вираженні валютні надходження від сільськогосподарської продукції в 2010 році склали 4,75 млрд \$, а в 2019 – це вже

більше 14 млрд \$ (рис. 1.4). У порівнянні, загальний експорт товарів у 2010 році дорівнював 51,4 млрд \$, а в 2019 лише 50,06 млрд \$.

Однак не можна не відзначити, що світовий експорт аграрної продукції становить \$ 1,4 трлн, де частка України займає лише дещо більше 1%. Так, якщо порівнювати з іншими найбільш розвиненими в сільському господарстві країнами, то відповідно до даних FAO [19], в 2017 році Україна суттєво поступалася в експорті сільськогосподарської продукції таким країнам як США (понад 143 млрд \$), Бразилія (понад 80 млрд \$), Канада (близько 50 млрд \$), Індія (32 млрд \$). Однак, у пайовому вираженні експорт сільгосппродукції з України поступається лише Бразилії (36%), але істотно вище ніж в Індонезії (22%), Канаді (12%) і США (9%)

З огляду на динамічні характеристики зростання експорту сільськогосподарської продукції з України, можна припускати, що Україна в найближчі роки може стати одним з найважливіших гравців на світовому ринку агропродукції.

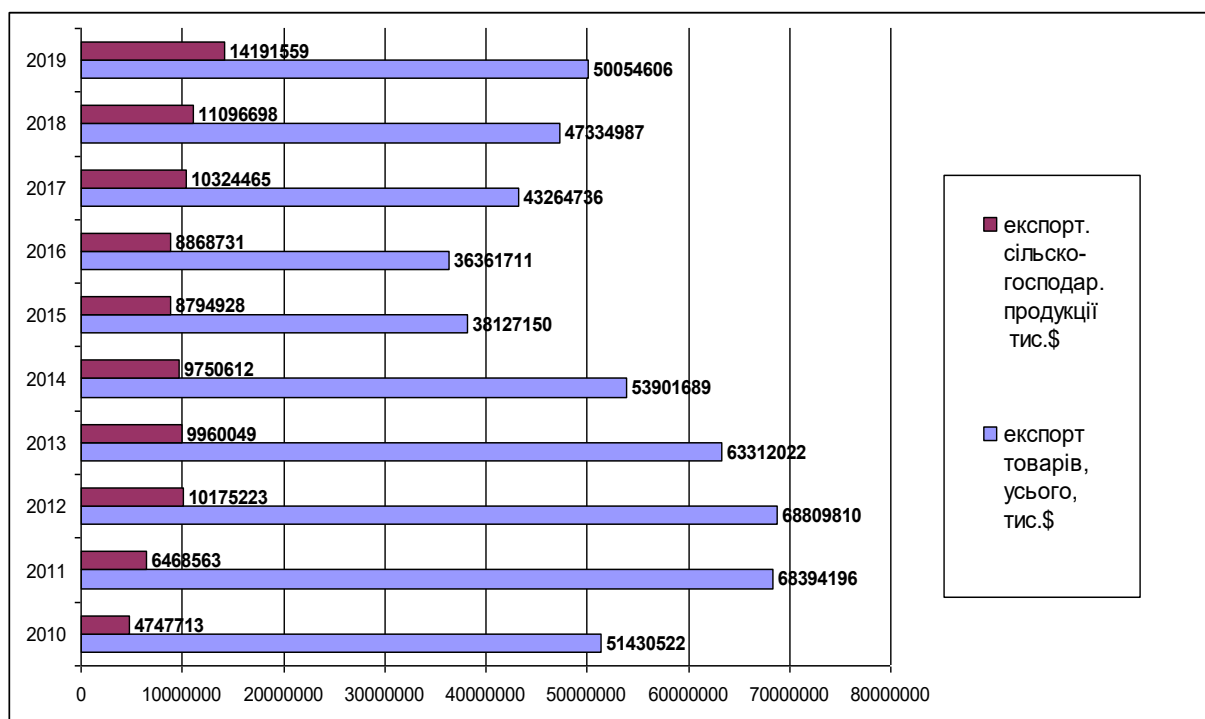

Рис. 1.4. Зміна показників експорту товарів і сільськогосподарської продукції в Україні з 2010 до 2019 рр (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

1.2. Структура експорту сільськогосподарської продукції з України

Що стосується структури експорту української сільгосппродукції, то як видно з рис. 1.5 більшість складають товари рослинництва (68%). Жири та олії складають 25%, а продукти тваринного походження лише 7%.

Аналізуючи динаміку експорту сільськогосподарських продуктів з України в період з 2010 по 2019 роки (рис. 1.6, 1.7) видно, що експорт продуктів тваринного походження практично знаходиться на одному рівні. Зазначається лише деякий спад в період 2015-2016 рр. В цілому цей спад властивий для експорту всіх агропродуктів і пов'язаний він, в першу чергу, з військовими діями на Донбасі і втратою ринку Росії. Надалі, для продуктів рослинного походження, а також жирів і масел спостерігається істотний підйом. Особливо це відноситься до продукції рослинництва. Так в 2019 році експорт сільськогосподарських продуктів рослинного походження перевищив в грошовому еквіваленті показники 2010 року майже в три рази. За жирами та оліями – майже в два рази.

Рис. 1.5. Структура експорту сільськогосподарської продукції України в 2019 році (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

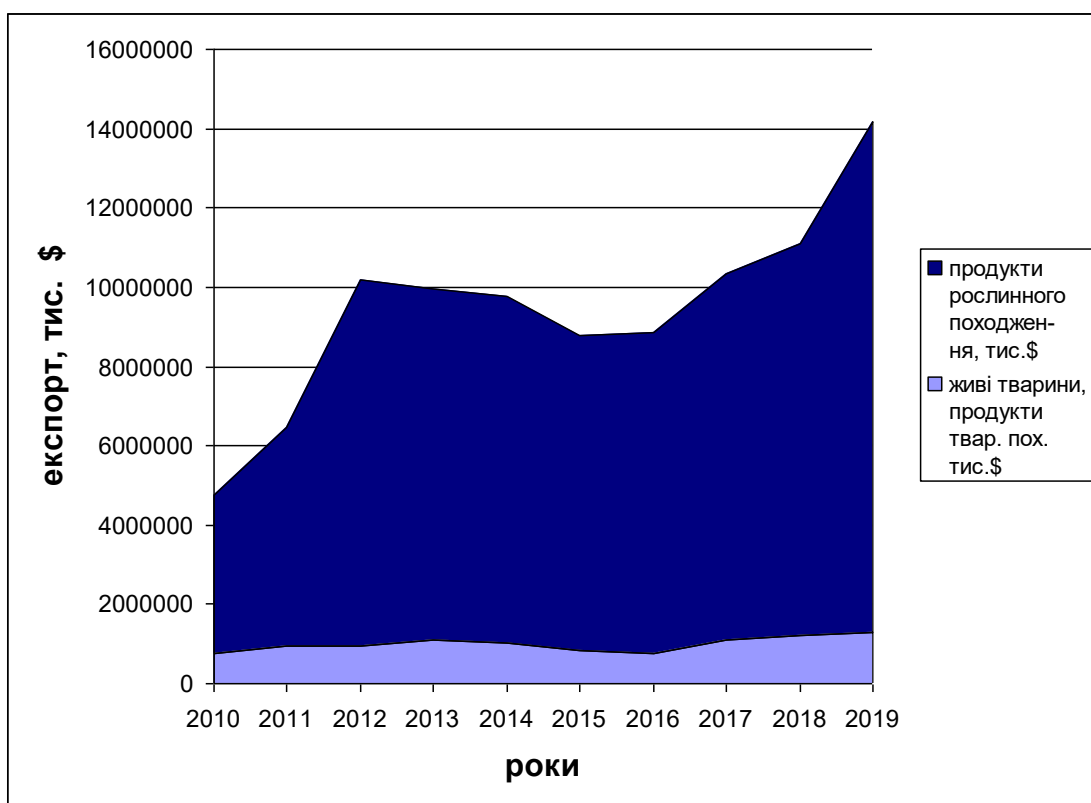

Рис. 1.6. Динаміка показників експорту сільськогосподарських продуктів тваринного та рослинного походження з України в період з 2010 по 2019 рр (за даними Державної служби статистики України)

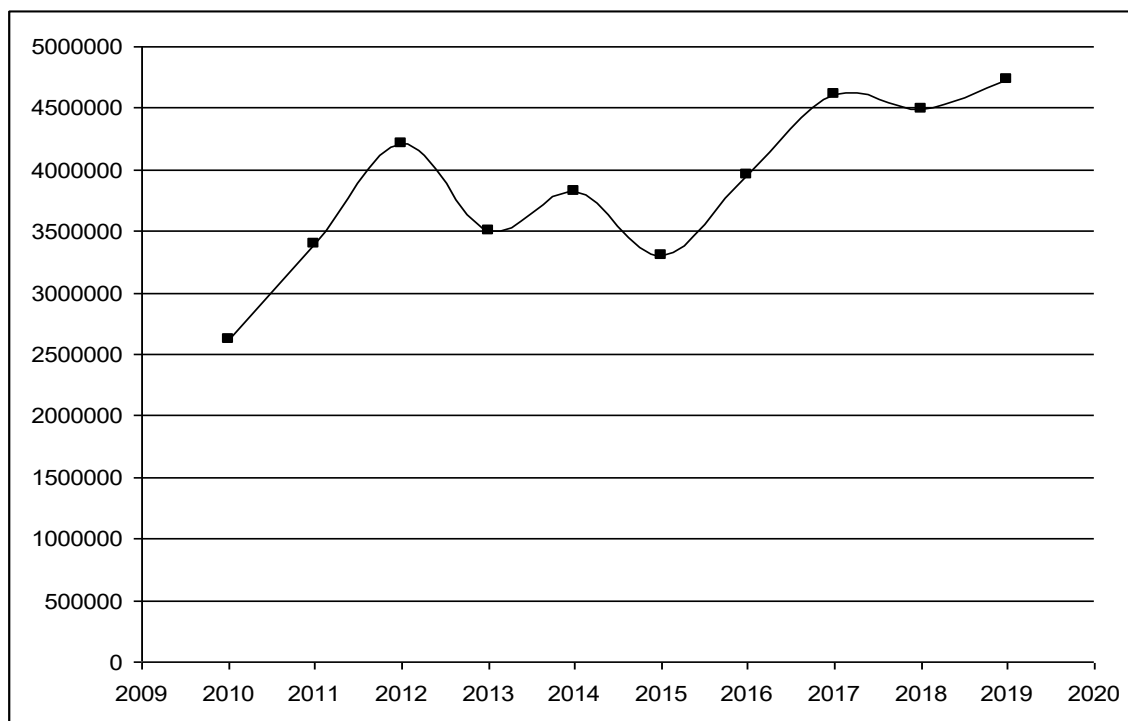

Рис. 1.7. Динаміка показників експорту жирів та олій тваринного або рослинного походження з України в період з 2010 по 2019 рр. (за даними Державної служби статистики України)

Причин цьому декілька. По-перше, освоєння українськими аграріями нових ринків збуту. По-друге, істотне збільшення вирощування сільськогосподарської продукції, що користується попитом за кордоном. По-третє, змінюється ставлення з боку державних і комерційних організацій до сільськогосподарських виробників, як потенційно перспективних гравців на валютному ринку.

Серед продуктів *рослинного* походження в експорті істотно домінують зернові культури – майже 75% (рис 1.8). У 2019 їх було експортовано з України на суму 9,63 млрд доларів (табл .1.1).

Щорічно, Україна експортує до 60 мільйонів тонн зернових культур, будучи третьою в списку найбільших експортерів зерна в світі. За останні 10 років Україна збільшила експорт зернових культур майже в 4 рази (додаток 3). Так в 2019 році ця цифра склала 56,7 мільйонів тонн, а в грошовому еквіваленті – майже 10 мільярдів доларів.

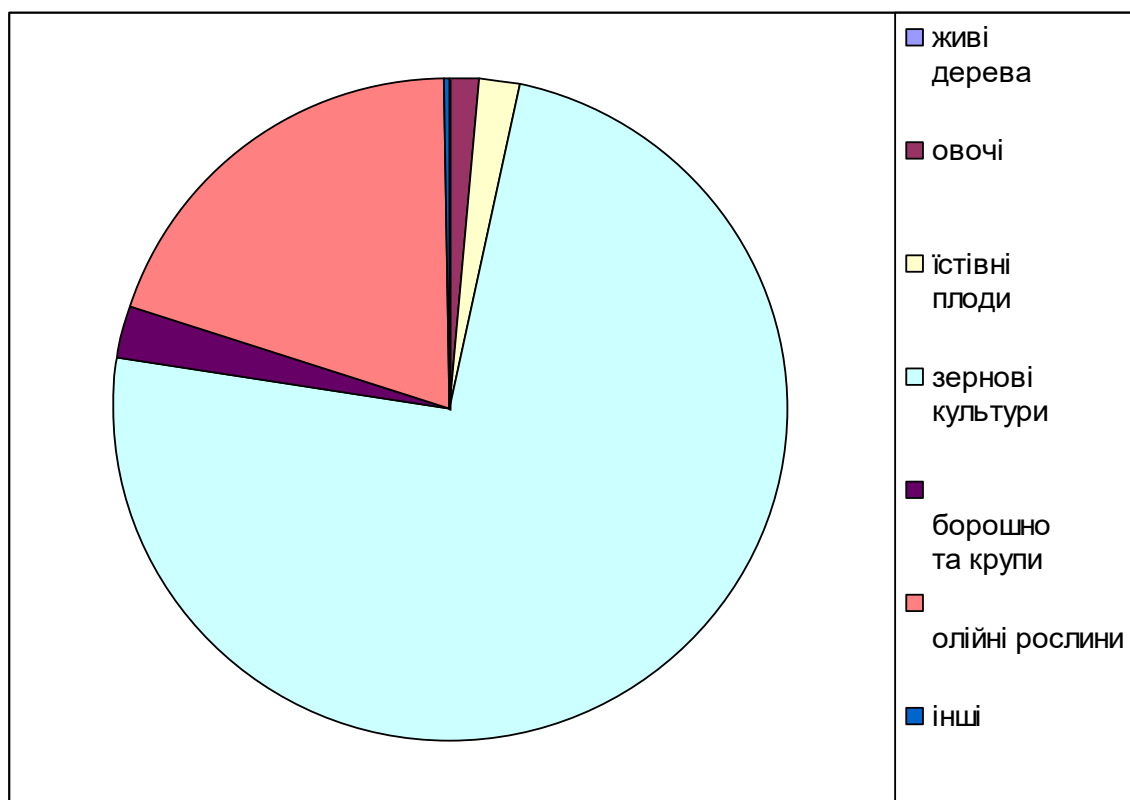

Рис. 1.8. Структура експорту сільськогосподарської продукції рослинного походження України в 2019 році (в тис.\$, за даними Державної служби статистики України)

Таблиця 1.1

Кількість товарів рослинного походження, експортованого з України у 2019 році (в тис. тонн, за даними Державної служби статистики України)

Живі дерева	Овочі	Їстівні плоди	Зернові культури	Борошно та крупи	Олійні рослини	Інші
6489	184515	260112	9633334	292099	2563242	52241

В розрізі культур, експорт зернових в 2019 році представлений пшеницею, житом, кукурудзою, ячменем і невеликою кількістю зернобобових (рис. 1.9).

У 2019 Україна відправила на експорт рекордну кількість пшениці – 20,5 млн тонн, що становить близько 15% світового експорту (рис. 1.10). Завдяки цьому Україна розглядається як один з лідерів-експортерів пшениці. Світова організація торгівлі прогнозує, що до кінця 2029 року Україна буде експортувати понад 25 млн тонн пшениці.

Експорт кукурудзи в 2019 році досяг найбільшого обсягу – понад 30 мільйонів тонн. Це в 8 разів перевищує показники 2010 року. В результаті наша країна увійшла в трійку виробників цієї культури (див. рис. 1.10), поступившись лише США і Бразилії.

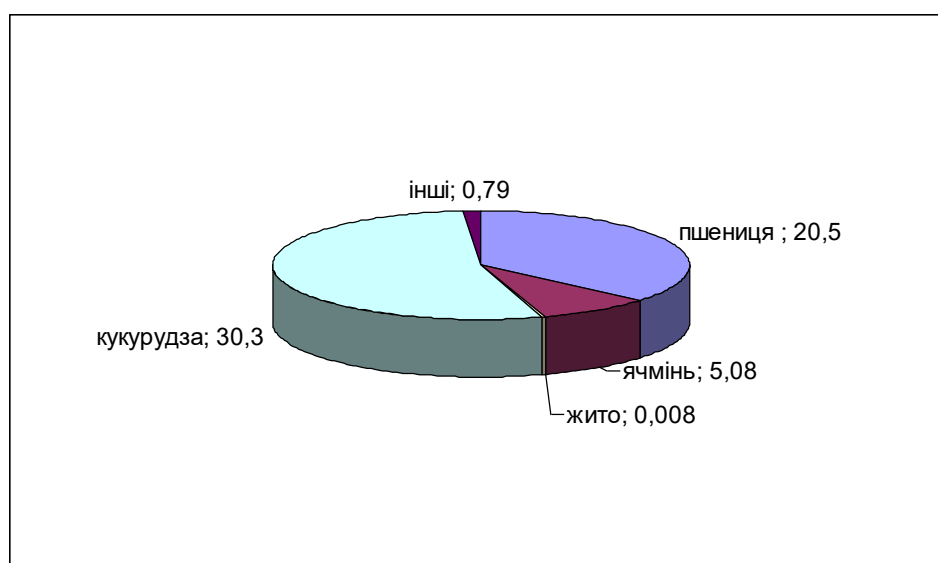

Рис. 1.9. Структура експорту зернових культур з України в 2019 році (в млн. тон, за даними Державної служби статистики України)

Однак слід зазначити, що згідно з доповіддю Організації економічного співробітництва в експорті України на світовому ринку домінує кормова пшениця, яку можна використовувати тільки в якості сировини [34].

Важливо, що згідно з даними Державної служби статистики України, посівні площі під пшеницею і кукурудзою залишаються практично незмінними протягом останніх п'яти років. Збільшення виробництва цих культур пояснюється поступовим збільшенням їх врожайності. Так, наприклад, по пшениці продуктивність врожаю збільшилася майже на 20%. В цілому, середня врожайність зернових в 2019 році зросла на 2,2 центнера з гектара. Якщо в 2018-му вона дорівнювала 47,4 ц / га, то в 2019 році дійшла до 49,1 ц / га.

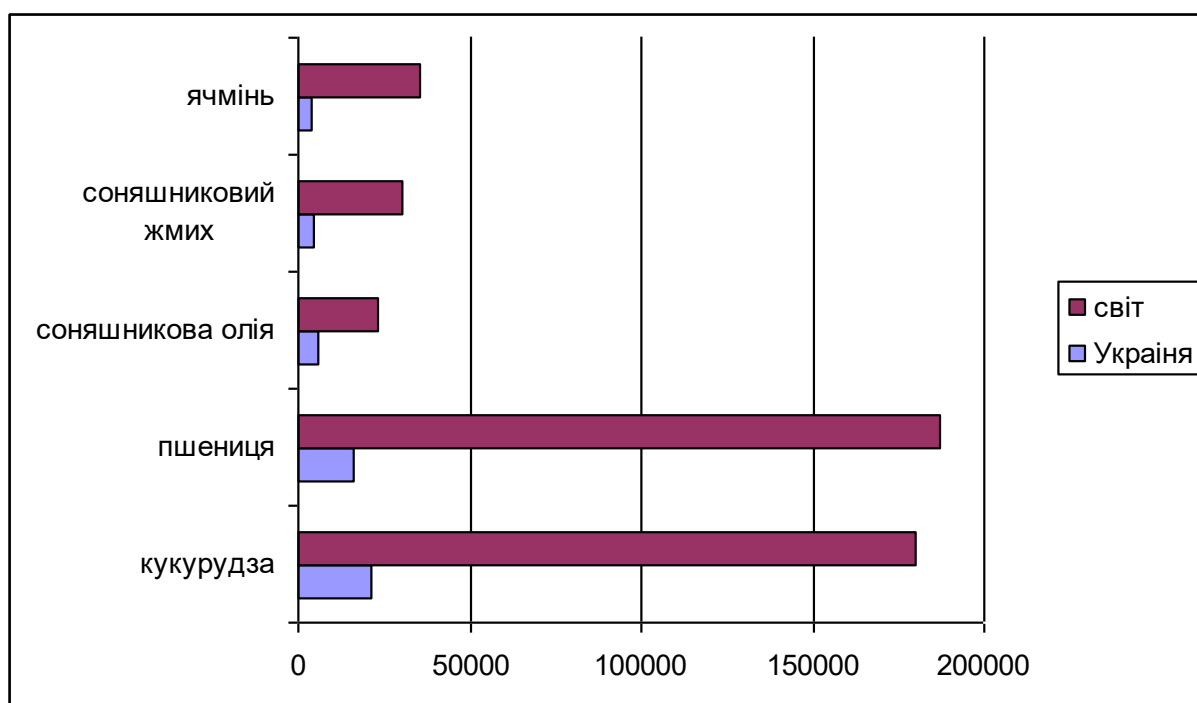

Рис. 1.10. Експорт сільськогосподарської продукції в Україні та світі у 2019 році (в тис. тонн, за даними ФАО)

Проте, якщо порівняти урожайність пшениці і кукурудзи в Україні з іншими країнами (рис. 1.11), то чітко видно, що незважаючи на наявні позитивні зрушення, Україна ще істотно поступається за цим показником провідним країнам. Причина цього – менша ефективність агрохімічної науки в Україні.

Поставки українського ячменю на зовнішні ринки виросли в 2019 році на 500 тис. т – до 5,08 млн тон. Міжнародний експорт ячменю склав більше 7 млрд \$. Україна експортувала ячменю на 682 млн \$ (8,9% – частка в світових поставаннях) і увійшла п'ятірку найбільших експортерів цієї культури.

Згідно з даними державної служби статистики України в 2019 році з країни було експортовано насіння олійних культур на суму понад 2,5 млрд \$, що на 32% більше, ніж 2018 рік (додаток 3). А обсяг експортних поставок збільшився більш ніж на 40% і склав 6,9 млн тонн. Тут Україна впевнено тримає лідируючі позиції на світовому ринку продовольства.

Аналізуючи експорт овочів з України, слід підкреслити, що цей вид експорту істотно поступається зерновим і олійним культурам. Однак динаміка експорту овочів дає привід для оптимізму. Так в 2017 і 2018 рр. експорт овочів з України досяг 250 млн \$, що практично в два рази вище за показники 2010 року (додаток 3). Зазначений спад в 2019 році обумовлений неврожаєм овочів в Україні. Головними товарними групами, які забезпечили такий приріст, являються яблука і ягоди (в першу чергу, заморожені).

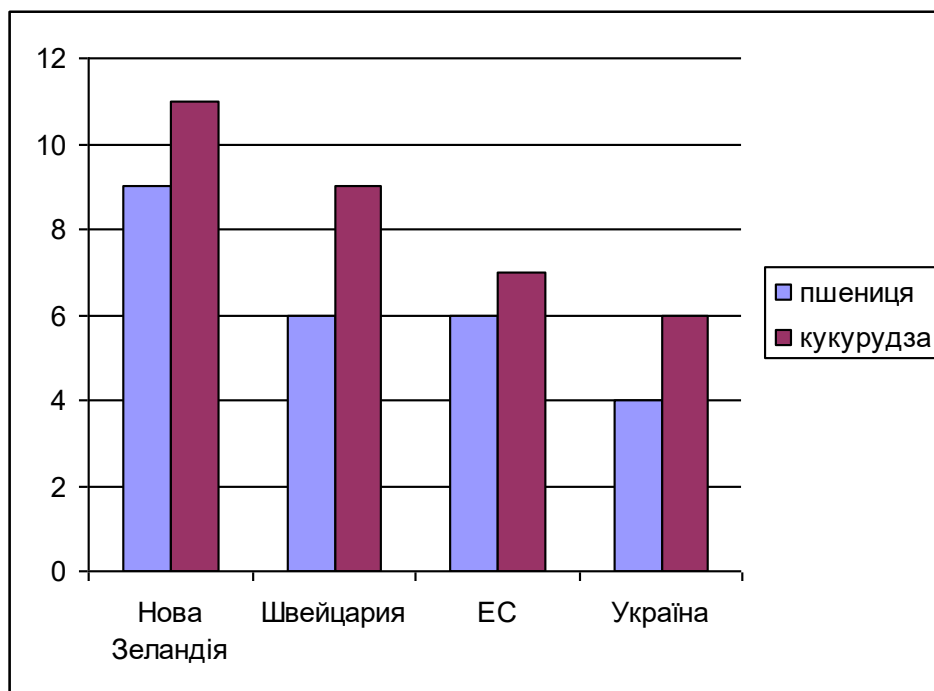

Рис. 1.11. Врожайність пшениці і кукурудзи (тонна/га) в Україні в порівнянні з іншими країнами світу у 2018 році (за даними ФАО)

Не дивлячись на той факт, що виробництво борошна в Україні знижується, експорт даного продукту стабільно збільшується, а в 2019 році навіть різко піднявся (додаток 3). Так у 2019 році було експортовано борошномельно-круп'яної продукції на суму майже 300 мільйонів доларів, в той час як ще у 2011 році ця цифра ледь перевищувала 100 млн \$.

Визначальними факторами цього є скорочення споживання всередині країни, а також введенням квот на вивезення борошна з Туреччини – одного з основних експортерів цього продукту в світі.

Експорт інших продуктів рослинного походження (живі дерева та рослини, їстівні плоди та горіхи) з України також стабільно зростає, однак, з огляду на їх невеликі обсяги, на загальні показники експорту їх вплив мінімальний.

Жири та олії рослинного і тваринного походження грають істотну роль в балансі експорту сільськогосподарських продуктів. Їх внесок у загальний дохід експорту сільськогосподарської продукції коливається в різні роки від 15 до 28%. Як видно з рис. 1.12, найбільш питому вагу в структурі експорту масложирової продукції займає соняшникова олія – до 75% в 2019 році.

Україна є світовим лідером постачання соняшникової олії на зовнішній ринок. Так, частка України в 2019 році в світовому експорті соняшникової олії склала 54,9%. Для порівняння, частка Росії на цьому ринку за підсумками сезону склала 26,2%, Аргентини – 6,2%, Євросоюзу – 5,1%, Туреччини – 3,3%. І це незважаючи на те, що світовий експорт соняшникової олії за сезон виріс до 11,49 млн т, що на 15% перевищило показник 2018 року. Україна, відповідно, наростила поставки продукту на зовнішні ринки на 14% – до 6,04 млн т, що в грошовому вираженні склало майже 4,7 млрд \$ (додаток І).

На жаль, більша частина соняшникової олії йде з України в якості сировини, після чого її допрацьовують і розливають в свої бутлі під місцевими торговими марками. Як результат, за кордоном українська соняшникова олія продається за ціною вище закупівельної в 3-5 разів.

Перше місце в світі Україна займає і по експорту соняшникового шроту. Так в 2019 році було експортовано цього продукту на суму – 975 млн \$, що на 11% більше ніж у 2018 році.

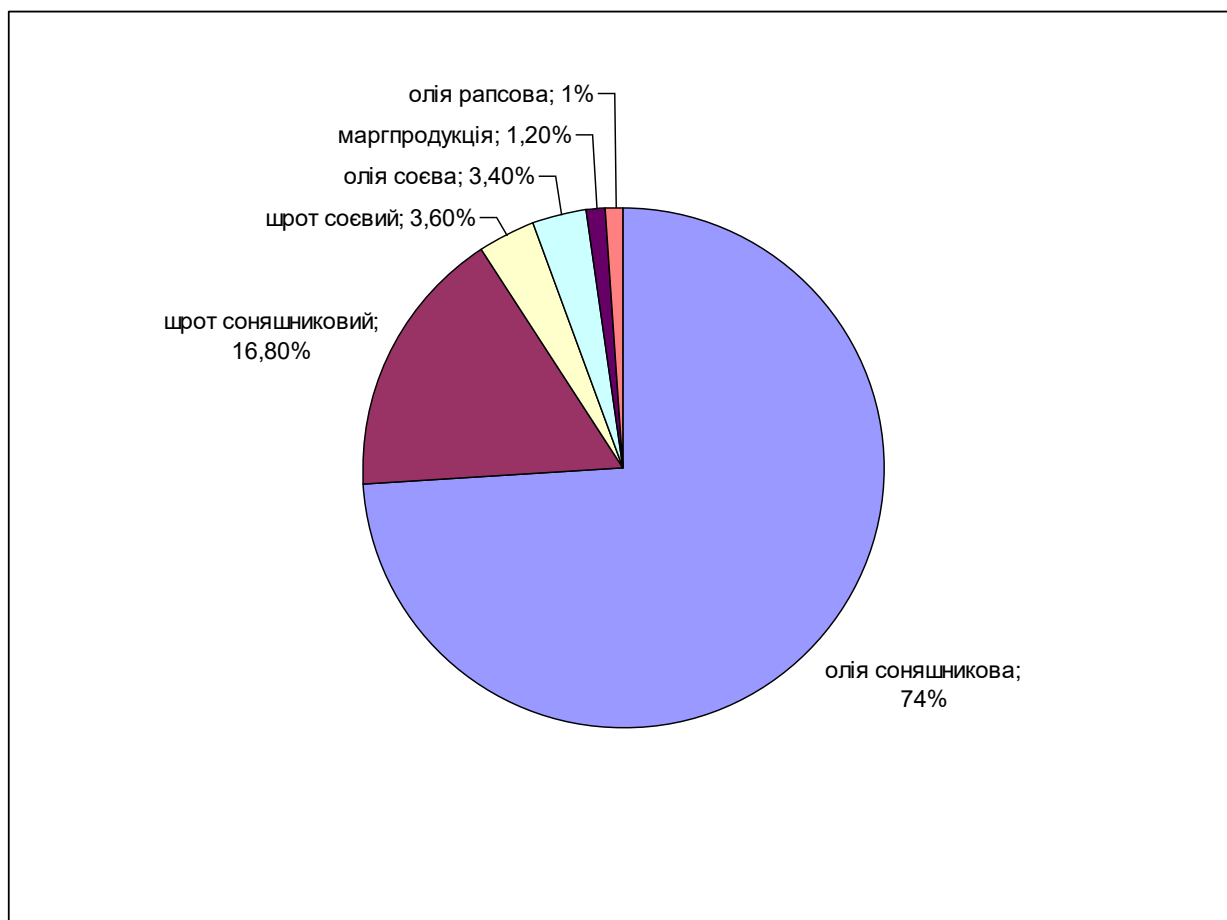

Рис. 1.12. Структура експорту олійно-жирової продукції з України в січні-травні 2020 року (за статистичними даними сайту <https://latifundist.com>)

Роль продуктів тваринного походження в структурі експорту сільськогосподарських продуктів з України надзвичайно мала. Незважаючи на деяке зростання, що спостерігається для цієї групи товарів в період 2017-2019 рр. (додаток Ж), їх вклад не перевищує 7%. Така маленька частка в експорті обумовлена, в першу чергу, низьким рівнем розвитку галузі. І якщо продуктів рослинництва в країні виробляється з надлишком, то внутрішня потреба в продуктах тваринництва покривається імпортом з інших країн.

Істотне зниження експорту цієї групи, що відзначається в період 2014-2016 рр пов'язано, в першу чергу, із закриттям російського ринку. Так,

наприклад, якщо в 2012 році в Росію експортували продукції тваринного походження на суму 559,5 млн \$, то в 2016 – тільки на 1,7 млн \$.

Як видно з рис. 1.13, основні обсяги експорту продукції тваринного походження становлять м'ясо (55%) і група молочних продуктів (36%), включаючи яйця птиці і натуральний мед. Частка інших продуктів не перевищує 3-5%.

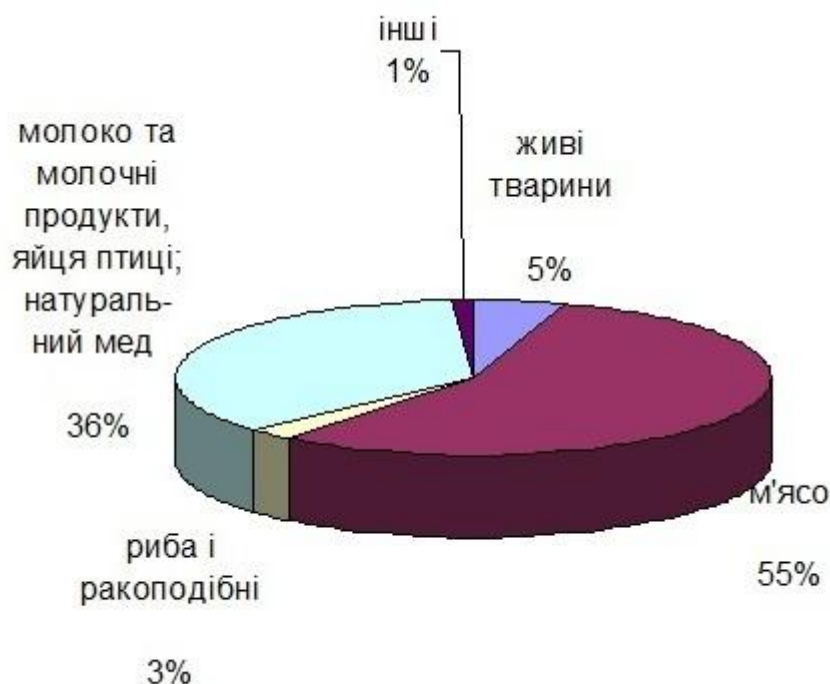

Рис. 1.13. Структура експорту тваринницької продукції, 2019 рік (за даними Державної служби статистики України)

М'ясо в експорті представлено, головним чином, м'ясом і їстівними субпродуктами птиці. У 2019 році це більше 90% від усього експортованого м'яса. За результатами 2019 року, Україна увійшла в трійку провідних експортерів м'яса птиці в країни Європейського Союзу. Було експортовано 134262 тонн м'яса птиці, що на 8,6% більше, ніж в 2018 році. Перше місце в рейтингу експортерів зайняла Бразилія (313600 тонн) і Таїланд (308600 тонн). І як показують поточні результати 2020 року, українські виробники продовжують нарощувати продажі за кордоном.

Що стосується інших видів м'яса і м'ясних продуктів, то вони представлені м'ясом великої рогатої худоби (3-7% в різні роки), свинини (1-3%), а також баранини і козлятини (до 1%). Незважаючи на те, що за останні два роки Україна наростила експорт цих продуктів майже в два рази, але на тлі зростання продажів м'яса птиці, це практично не позначилося в структурі експорту.

Як видно з графіка (додаток Ж), після застою 2014-2016 рр, відзначається істотне зростання експорту цієї групи товарів в інтервалі 2017-2019 рр. – майже на 100 млн \$ за кожен рік.

Наступними за вагою в структурі експорту є група товарів молоко (молочні продукти), яйця птиці і натуральний мед. У середині цієї групи близько 30% становить експорт меду, 23% – експорт курячих яєць і 22% – експорт молока та молочних продуктів.

Україна займає перше місце в Європі і п'яте в світі за обсягом виробництва меду. Щорічно в Україні виробляється близько 100 тисяч тонн меду, що складає 6% світового виробництва. Як результат, наша країна є одним з топ-експортерів цього продукту.

Так якщо до 2010 року експорт меду не перевищував 10 тисяч тонн (27,8 млн \$), то в 2017 році він склав вже 67,8 тисяч тонн (133,9 млн \$). За підсумками 2019 року Україна експортувала 55,6 тисяч тонн меду на суму понад 100 млн \$, що майже на 13% вище показників 2018 року (рис. 1.14).

Більше 10 років Україна стабільно входить в топ-15 світових виробників курячих яєць (понад 1% всіх вироблених у світі яєць). За підсумками 2018 року на нашу країну доводилося 2,2% світового експорту яєць в грошовому вираженні, що дозволило їй зайняти 12-е місце в рейтингу найбільших світових експортерів. У 2019 Україна експортувала 137,1 тисяч тонн яєць (на суму 111,93 млн \$), що на 28% більше аналогічного періоду минулого року (107,5 тисяч тонн).

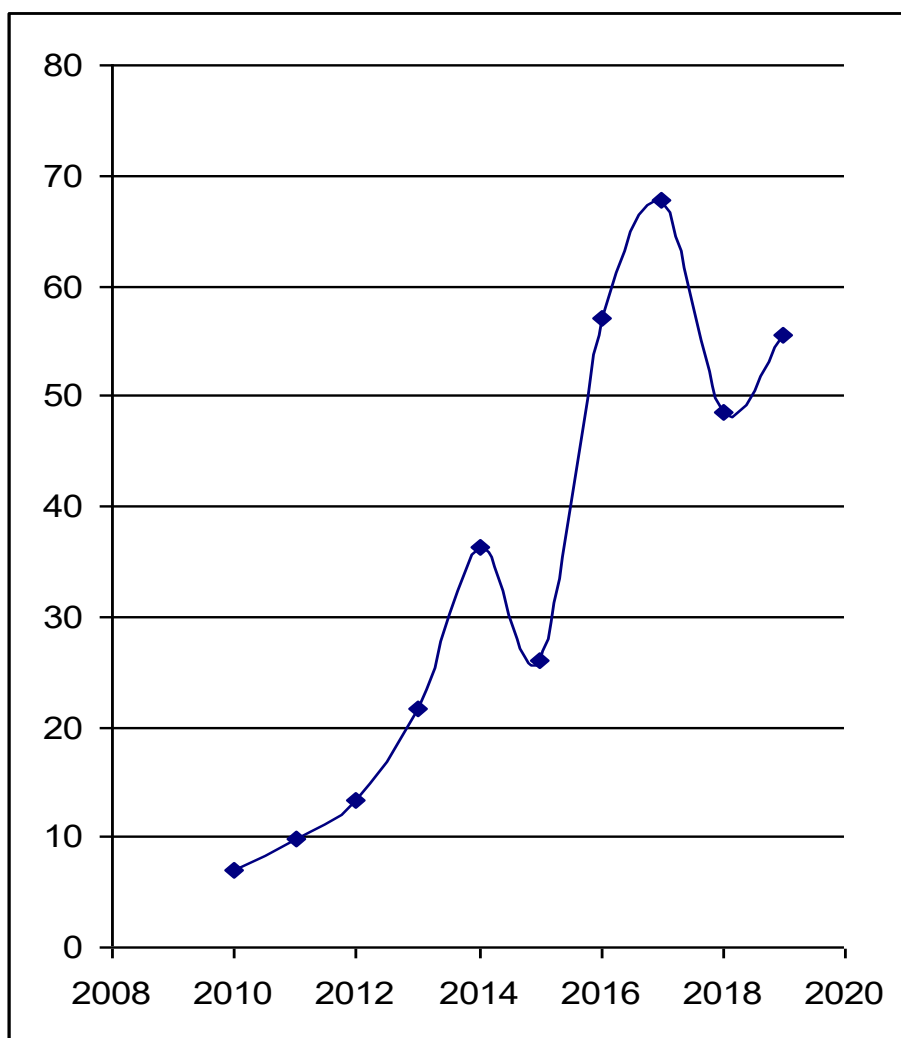

Рис. 1.14. Динаміка показників експорту меду з України в період з 2010 по 2019 рр (в тисячах тонн, за даними Державної служби статистики України)

В експорті молочних продуктів останні кілька років відзначається тенденція до стабільного зменшення (додаток Ж). Так, наприклад, в 2019 валютна виручка від експорту цих товарів склала трохи більше 200 млн \$, що на 16% менше, ніж за 2018 році. Це обумовлено скороченням поголів'я корів і, відповідно, дефіцитом молока в країні.

Експорт інших видів продукції в даній групі (живі тварини, риба і раки та ін.) настільки незначний в загальному обсязі, що не дивлячись на позитивну динаміку, що відзначається в останні кілька років (додаток Ж), істотного впливу на підсумкові показники експорту вони не роблять.

1.3. Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції з України

Географія експорту сільськогосподарських продуктів з України за останні роки зазнала істотних перетворень. Так, якщо до 2014 року країни СНД, включаючи Росію, були одними з основних споживачів української агропродукції (до 40%), то як видно з діаграми, відображеної на рис. 1.15, в 2019 році ця цифра трохи перевищує 7%, як і в 2018 році. Це пов'язано з тим, що з 2014 року в зв'язку з агресією Росії, українські аграрії посилено працювали над пошуком нових ринків збуту.

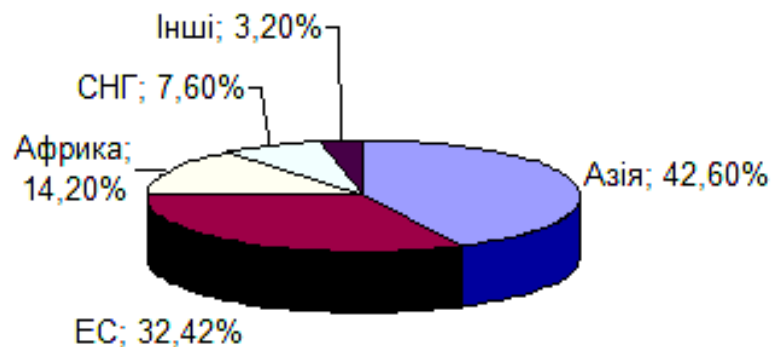

Рис. 1.15. Географія експорту сільськогосподарської продукції з України (за даними Державної служби статистики України)

Сьогодні азіатські країни є ключовими партнерами України в цій сфері. Закупівля сільгосппродукції країнами Азії в 2019 році збільшилася майже на 18% (до 9,4 млрд \$) і склала 42,6% від загального агроекспорту України.

Згідно з даними Державної Митної служби України [7], країни ЄС, за період травень 2018 року - квітень 2019 року Україна увійшла до трійки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції в Європейський Союз, продавши йому аграрної продукції на 6,3 млрд євро. Це на 14,2% більше в порівнянні з періодом з травня 2017 по квітень 2018 року. Як результат, частка ЄС в 2019 році досягла показника 32,4%.

Обсяги поставок агропродукції в країни Африки в 2019 році збільшилися на 43% і склали 14,2% (близько 3,3 млрд \$).

Якщо аналізувати по країнам, то основними споживачами українських сільськогосподарських продуктів є Китай і Єгипет (рис. 1.16). У 2019 ці країни (як і Туреччина) збільшили обсяги закупівель цієї продукції майже в 1,5 рази. Як результат, вони відтіснили на третє місце Індію, яка протягом трьох років була лідером в цьому списку.

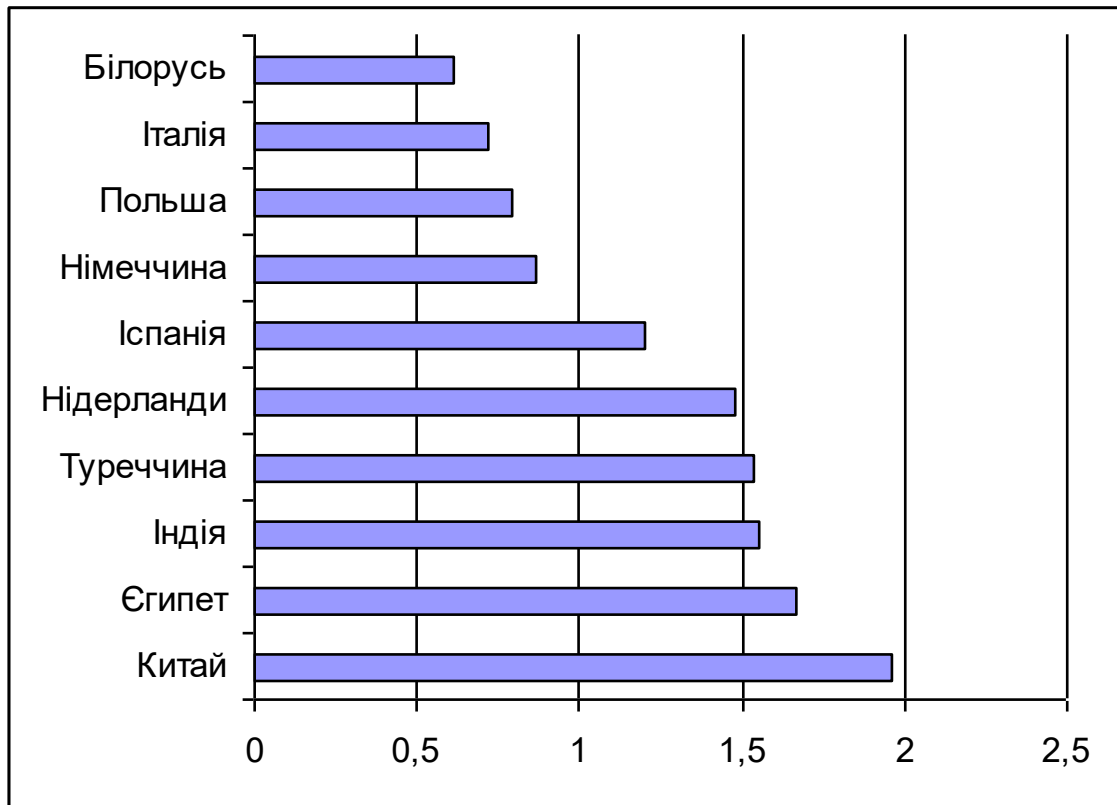

Рис. 1.16. Головні імпортери сільськогосподарської продукції з України в 2019 році (в млрд. \$, за даними Державної служби статистики України)

Крім цих країн, основними споживачами української сільськогосподарської продукції є Туреччина, Нідерланди, Іспанія, Німеччина, Польща, Італія і Білорусь (див. рис. 1.16).

Якщо аналізувати за видами продукції, то за останні роки основними покупцями зерна згідно з даними Державної Митної служби України є Єгипет (15%), Китай (10%), Іспанія (9,8%), Нідерланди (8,5%) і Туреччина (7,0%). Ці країни забезпечують більше половини обсягів експорту українських зернових.

Лідером із закупівлі олійних культур ось вже другий рік є Німеччина (в 2019 р – 18,9%). Потім йдуть Туреччина (18,2%), Бельгія (13,3%), Єгипет (9%), Франція (6,7%) і Білорусь (5,4%). Сумарно вони забезпечили майже 80% експортних доходів українським постачальникам.

Традиційно, основним покупцем масла і жирів в Україні є Індія. У 2019 вона забезпечила понад 40% українського експорту цієї продукції. Зі значним відставанням йдуть: Китай (9,4%), Нідерланди (8,4%) Іспанія (5,9%), Італія (5,8%) і Ірак (5,2%).

Основними напрямками поставок м'яса з України є країни Європи та Азії, а саме: Саудівська Аравія (в 2019 г. – 24%), Нідерланди (14%), Словаччина (8%), Азербайджан (5%), Білорусь (4,9 %) і Німеччина (4,5%). Більше 30% молока і вершків закупає Китай і 15% вершкового масла – Азербайджан.

Згідно з даними митної статистики, основними імпортерами українських яєць є ОАЕ – близько чверті всього експорту. Істотно поступаються їм Ірак (12%) і Гонконг (11,3%).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що не дивлячись на значні досягнення в Україні в експорті сільськогосподарської продукції, все ж вона має сировинну спрямованість. А як показує світовий досвід, це суттєво стримує експортний потенціал галузі. Так наприклад, у Франції, експорт сільськогосподарської продукції становить трохи більше 13% від усього експорту агропродовольчої продукції. Для України переробка сільськогосподарської продукції є пріоритетом номер один.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз експорту сільськогосподарських продуктів з України дозволив прийти до наступних висновків:

1. Україна має цілий ряд сприятливих факторів для того, щоб стати однією з провідних виробників сільськогосподарської продукції в світі, а саме: великі запаси орних чорноземів, сприятливі кліматичні умови, висококваліфікований обслуговуючий персонал, сформована транспортна мережа тощо.

2. Сільське господарство завдяки підвищенню врожайності, збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції при збільшенні попиту на неї серед зарубіжних споживачів і відкриттю нових ринків збуту, стало останнім часом одним із провідних секторів економіки України, забезпечуючи на сьогоднішній момент до 50% надходжень валютних коштів від експорту всіх товарів з країни.

3. У структурі експорту української сільгосппродукції більшість складають товари рослинництва (68%), жири та олії складають 25%, а продукти тваринного походження тільки 7%.

4. У 2019 експорт сільськогосподарських продуктів рослинного походження перевищив в грошовому еквіваленті показники 2010 року майже в три рази, по жирах та оліях – майже в два рази. Експорт продукції тваринництва стабільно знаходиться практично на одному рівні.

5. Основними споживачами української сільськогосподарської продукції за підсумками 2019 року являються країни Азії (42,6%), ЄС (32,42%), Африки (14,2%) і СНД (7,6%).

6. З огляду на динамічні характеристики зростання експорту сільськогосподарської продукції з України, можна припускати, що Україна в найближчі роки може стати одним з найважливіших гравців на світовому ринку агропродукції.

РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ З УКРАЇНИ

2.1. Географія експорту сільськогосподарської продукції з України

Формування спеціалізації сільськогосподарського виробництва визначаються, в першу чергу, природно-кліматичними особливостями регіону і його ресурсним потенціалом при їх взаємодії з соціально-економічними факторами [3]. Результатом цього є територіальна спеціалізація сільськогосподарського виробництва, яка відображена на карті (рис. 2.1).

Так, наприклад, чітко видно, що найбільш сприятливими для розвитку рослинництва є степова і лісостепова зони. У степовій зоні домінують зернові та соняшник. У лісостеповій зоні крім зернових, вирощують цукровий буряк. Полісся спеціалізується на вирощуванні вівса, гречки, картоплі ін.

Тваринництво, крім природних кормових угідь, використовує в якості кормової бази продукти рослинництва. Як результат, між цими галузями сільськогосподарства існує територіальний взаємозв'язок. Так, наприклад, птахівництво розвинене переважно в лісостеповій та степовій зонах, де для його розвитку є кормова база - виробництво зернових. Скотарство приурочено головним чином до природних кормових угідь. Як результат, найбільше поголів'я рогатої худоби - на заході Полісся і в Карпатах.

Все це, без сумніву, має відбиватися і на спеціалізації експортного потенціалу сільськогосподарських продуктів регіонів України. Проаналізуємо це.

Аналіз карти чисельності експорту сільськогосподарських продуктів регіонами України (за даними 2019 роки) чітко демонструє просторову диференціацію за цим показником (рис. 2.2).

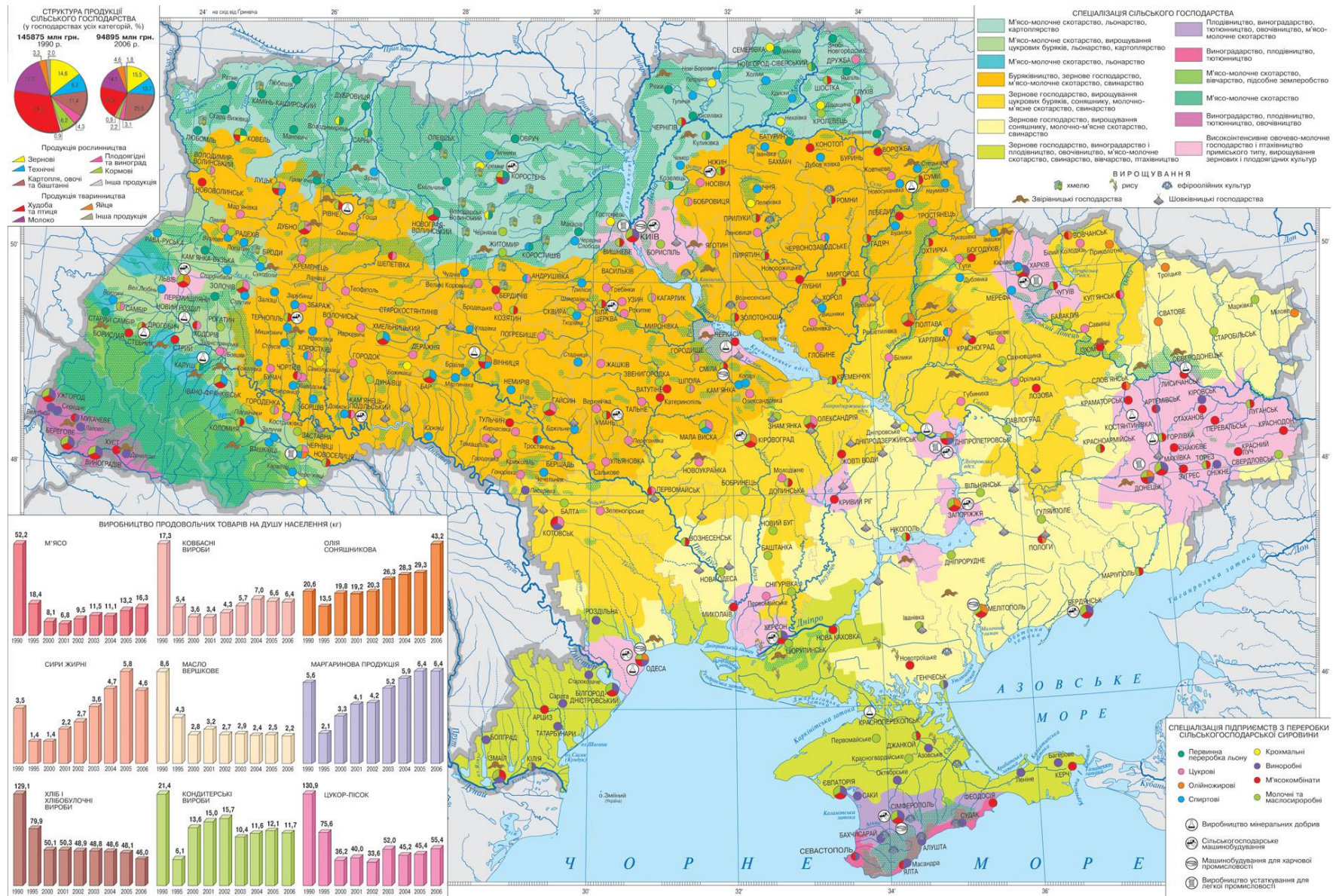

Рис. 2.1. Карта розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні [32]

Так регіони з найбільшими показниками експорту агропродукції географічно утворюють «вісь» (див. рис.2.2), витягнуту з півдня на північ країни (Одеська, Миколаївська, Вінницька та Київська області). Далі на схід знаходяться регіони з середніми показниками експорту агропродукції. Західні регіони характеризуються низькими показниками. Сюди відносяться і східні області країни (Донецька і Луганська області), але це пов'язано, в першу чергу, з їх частковою окупацією, а також військовими діями.

Якщо порівняти ці дані з показниками експорту сільськогосподарських продуктів в співвідношенні із загальним експортом товарів з України (рис. 2.3), то звертає на себе увагу той факт, що ряд областей із середнім експортним потенціалом агропродуктів (Львівська, Дніпропетровська та Полтавська області) потрапляють вже в групу з низькими показниками частки експорту сільгосппродуктів. Пов'язано це з тим, що ці регіони характеризуються високими показниками експорту промислової продукції, які суттєво домінують над експортованою агропродукцією.

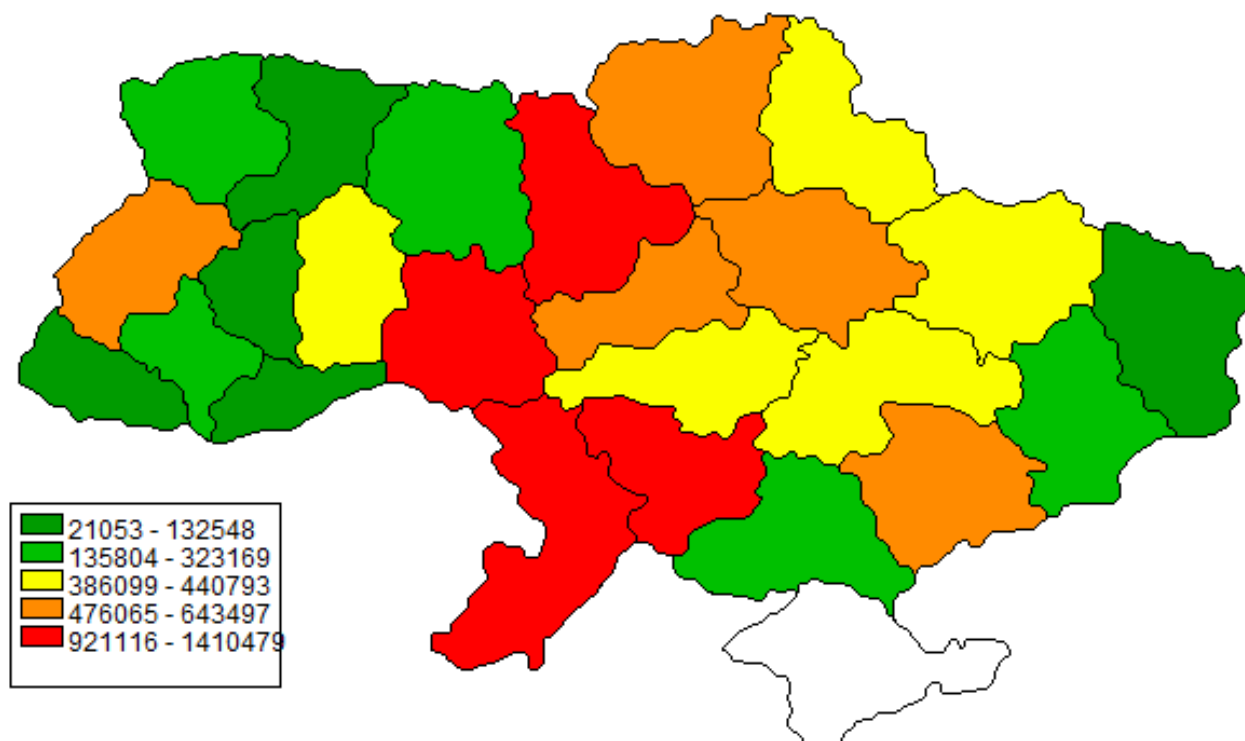

Рис.2.2. Величина експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України в 2019 році (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

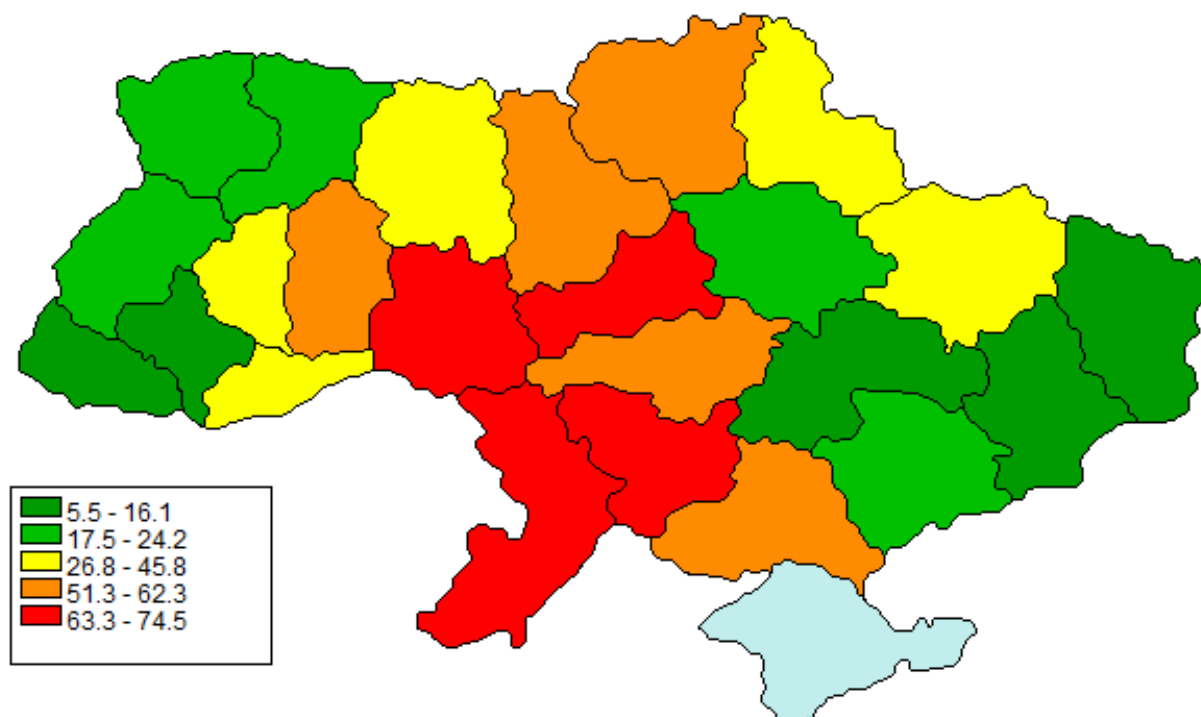

Рис. 2.3. Частка експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України у співвідношенні до загального експорту товарів у 2019 році (в %, за даними Державної служби статистики України)

Досить примітна географія експорту продукції рослинного походження з України (дані 2019 року). Так аналіз відповідної карти (рис. 2.4) дозволяє прийти до наступних висновків:

1. Регіони з найбільшим експортом цієї продукції (Київська, Вінницька, Одеська та Миколаївська області) складають умовну вертикальну «вісь», яка ділить територію України на дві симетричні частини.

2. Навколо цієї «осі» розташовані області з середніми показниками експорту продукції рослинництва (Житомирська, Чернігівська, Черкаська та ін.).

3. На видаленні від «осі», на заході і на сході країни, знаходяться області з найменшими показниками експорту продукції рослинного походження (Закарпатська, Волинська, Донецька, Луганська та ін.). Виняток становлять Львівська та Запорізька області.

Така симетрична модель просторової диференціації відображає вельми неоднозначну взаємодію природно-кліматичних і соціально-економічних

чинників, що визначають спеціалізацію рослинництва на території України. Так регіони з однаковими природно-кліматичними умовами (наприклад, Вінницька та Кіровоградська області) істотно відрізняються за експортними показниками. Основна причина цього – економічна. Очевидно, в регіонах по різному створюються умови для сприятливого розвитку фермерського господарства. Під цим розуміється як чисто організаційна, так і фінансова підтримки цієї галузі сільського господарства.

Що стосується продукції тваринництва, то тут картина набагато складніша (рис. 2.5). Чітко виділяється в центрі країни ядро областей з найбільшими експортними показниками (Київська, Вінницька і Черкаська області). Тут зосереджено більшість птахофабрик, що забезпечують основну частину експорту цієї продукції. Показники по інших регіонах розподілені вкрай нерівномірно, без будь-яких закономірностей.

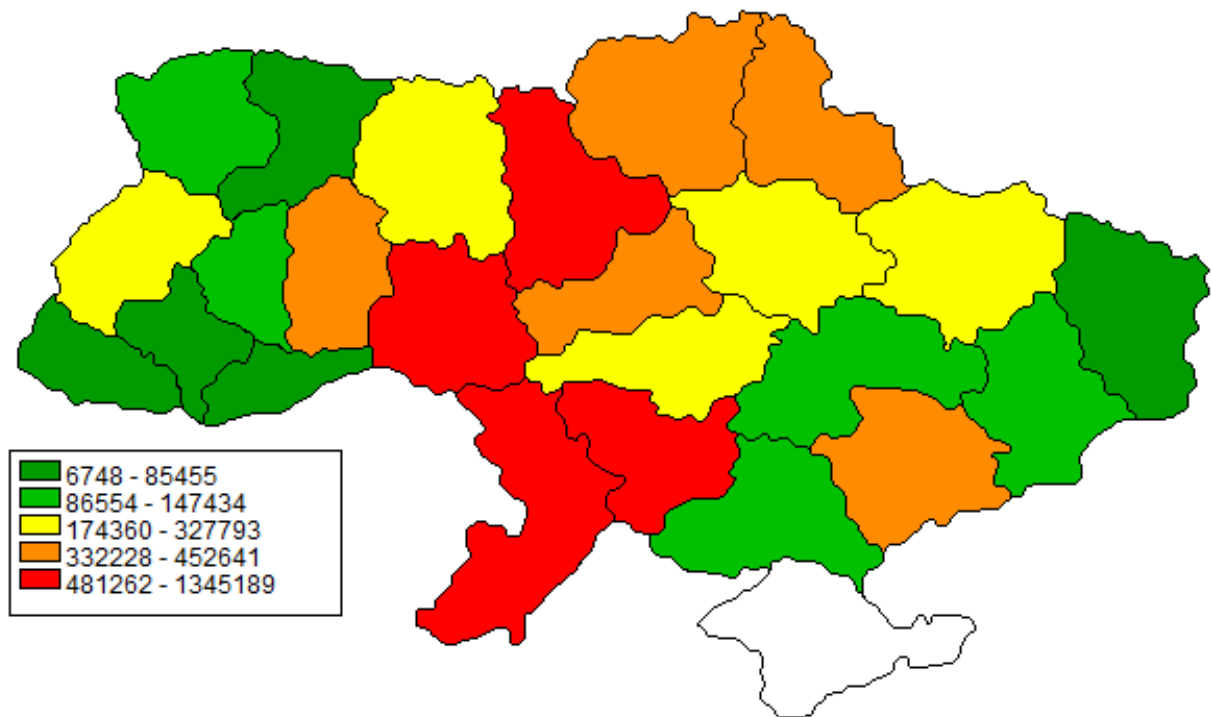

Рис. 2.4. Експорт продукції рослинного походження з регіонів України в 2019 році (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

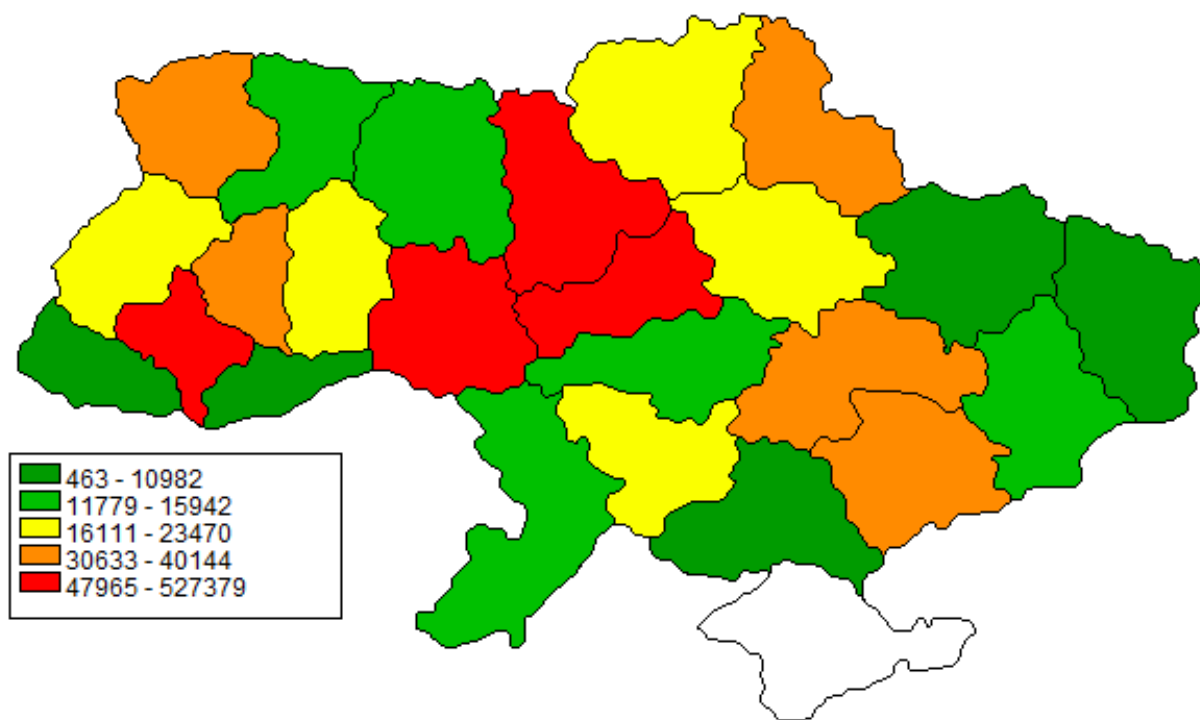

Рис. 2.5. Експорт продукції тваринного походження з регіонів України в 2019 році (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

Аналізуючи географію експорту жирів та олій тваринного або рослинного походження регіонів України (рис. 2.6) чітко видно, що області з найбільшими показниками (Вінницька, Кіровоградська, Черкаська та Дніпропетровська області) знаходяться в центрі країни. Регіони з середніми показниками знаходяться південніше (за винятком Херсонської області) і на схід (за винятком Луганської області). Західні області мають найменші значення експорту продукції даного виду (за винятком Львівської області).

В цілому, таке зонування відповідає природно-кліматичним особливостям регіонів, що дозволяє вирощувати олійні культури і, в першу чергу, соняшник. Високі показники Львівської області пов'язані, головним чином, з наявністю великої кількості комерційних структур, що займаються перепродажем даної продукції за кордон з центральних регіонів. У той же час, Херсонська область свій потенціал не використовує, як і з експорту інших видів сільськогосподарської продукції.

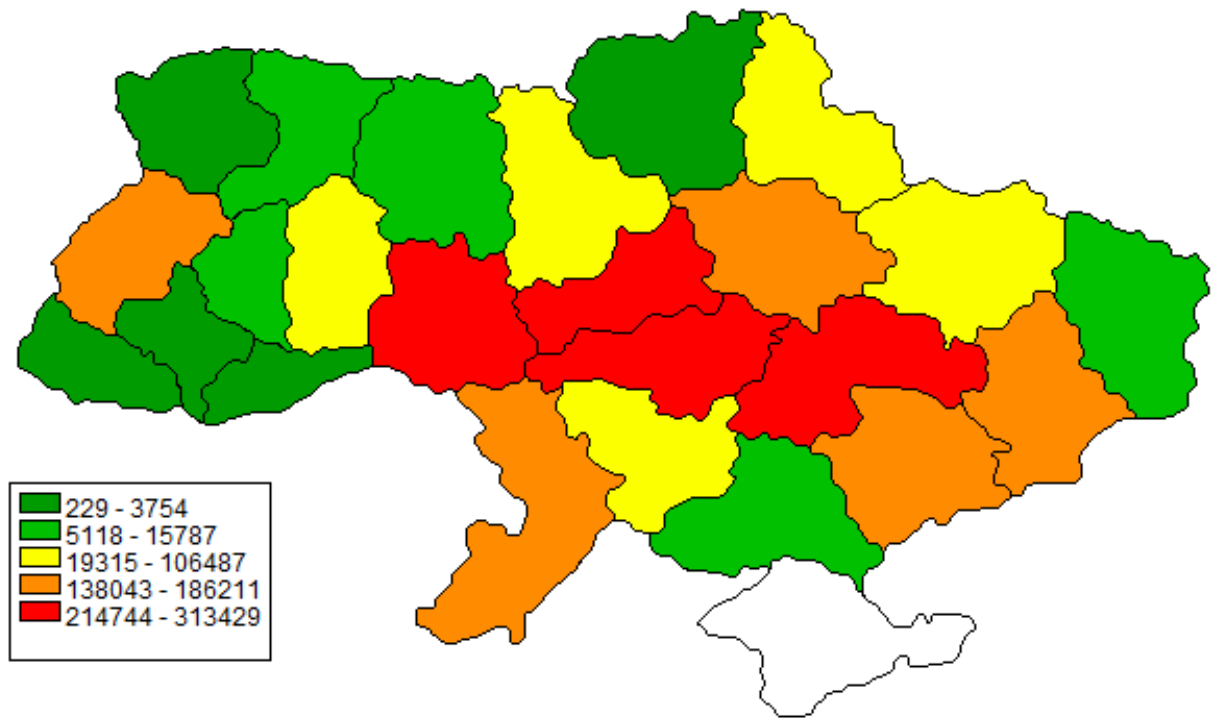

Рис. 2.6. Експорт жирів та олії тваринного або рослинного походження з регіонів України в 2019 році (в тис. \$, за даними Державної служби статистики України)

З метою виявлення спеціалізації в експорті агропродукції регіонів України була побудована трикутна діаграма, на якій відображено співвідношення трьох основних видів продукції в експорті областей України в 2019 році (рис. 2.7). Аналіз діаграми дозволяє встановити 4 типи спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції регіонів України.

Перший тип – це області з домінуванням в експорті продуктів тваринного походження. Це: Київська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська та Рівненська області.

Другий тип – це області з домінуванням в експорті продуктів рослинного походження. Сюди відносяться: Чернігівська, Житомирська, Закарпатська, Миколаївська, Сумська, Херсонська і Чернівецька області.

Третій тип – це області з домінуванням в експорті жирів та олії тваринного або рослинного походження. Сюди відносяться: Дніпропетровська, Луганська, Донецька і Кіровоградська області.

Четвертий тип – це області, зі змішаною спеціалізацією експорту, головним чином, це продукція рослинного походження, а також жири та олії. Це: Одеська, Харківська, Полтавська, Черкаська, Львівська, Вінницька та Запорізька області.

Просторовий аналіз локалізації кожного з типів спеціалізації дозволяє зробити наступні висновки:

1. Продукти тваринного походження домінують в експорті західних областей України. Виняток становить Київська область, в експорті якої вагому роль відіграє продукція птахокомбінатів.

2. Регіони, в експорті яких домінують жири та олія локалізовані у вигляді смуги, витягнутої з центру України на схід.

3. Області з експортом продукції переважно рослинного походження, розташовані у вигляді смуги, витягнутої з південного заходу на північний схід України і частково у південному регіоні країни.

4. Регіони з комбінованим типом спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції локалізовані в центральній і південній частинах України. Виняток становить Львівська область, що спеціалізується на митному транзиті продукції за кордон.

У таблиці 2.1. зведені дані величини показників експорту сільськогосподарської продукції областей України з типами спеціалізації. Її аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1. За величиною показників експорту агропродукції усі регіони можна розділити на три групи:

- області з *найбільшою* величиною експорту сільськогосподарської продукції понад 500 млн. \$ (Київська, Миколаївська, Вінницька, Черкаська, Львівська, Одеська, Запорізька);

- області із *середньою* величиною експорту сільськогосподарської продукції від 150 до 500 млн. \$ (Житомирська, Хмельницька, Сумська, Чернігівська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Харківська, Полтавська);

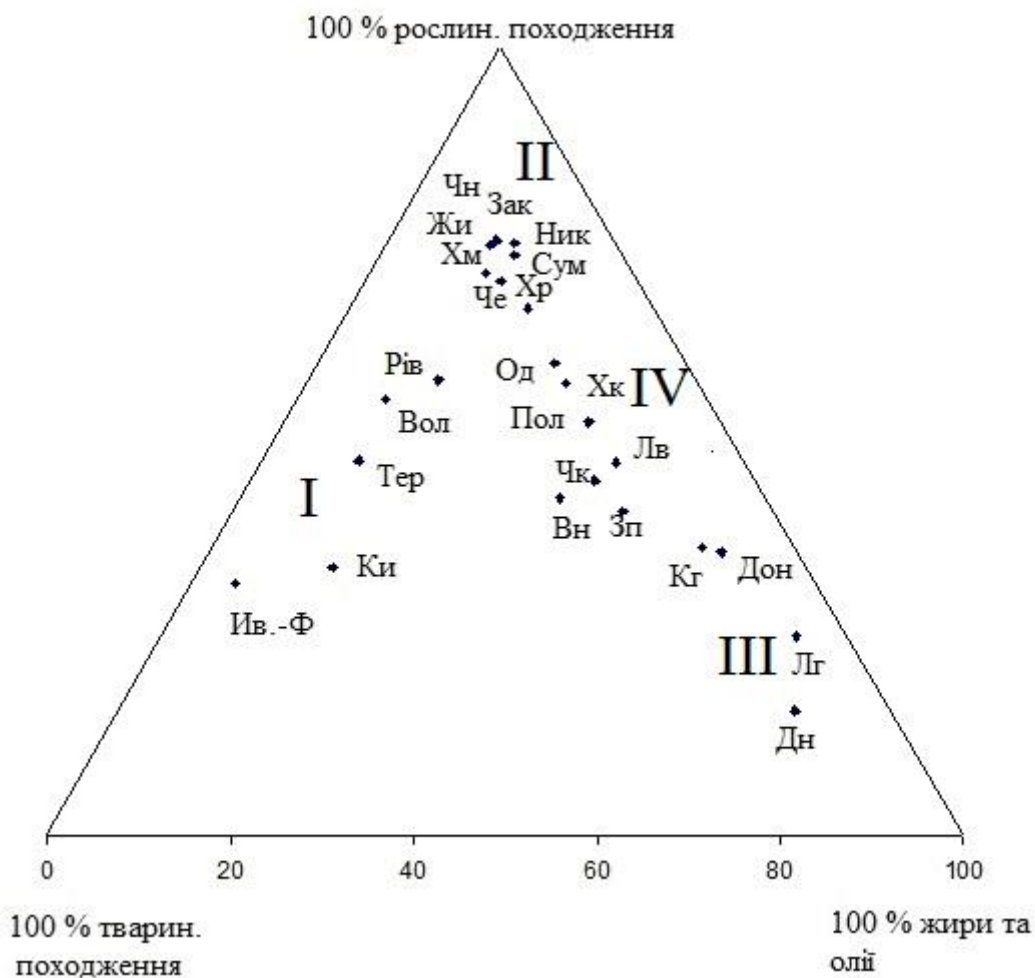

Рис. 2.7. Спеціалізації в експорті агропродукції регіонів України у 2019 році (за даними Державної служби статистики України)

- області з *найменшою* величиною експорту сільськогосподарської продукції від 150 до 500 млн. \$ (Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Херсонська, Чернівецька, Луганська).

2. Найвищі показники експорту мають регіони зі змішаним (четвертим) типом спеціалізації. Виняток становлять Київська (перший тип – домінування продукції тваринного походження) і Миколаївська (другий тип – домінування продукції рослинництва).

3. Найменші показники експорту мають регіони з переважанням продукції тваринного походження (перший тип спеціалізації) і рослинного походження (другий тип спеціалізації).

Рис. 2.8. Карта спеціалізації експорту агропродукції регіонів України у 2019 році (за даними Державної служби статистики України)

Таблиця 2.1.

Співвідношення величин показників експорту сільськогосподарської продукції областей України зі спеціалізацією експорту

Сільсько-господарська продукція, що домінує в експорті	Області з величиною експорту сільськогосподарської продукції понад 500 млн. \$	Області з величиною експорту сільськогосподарської продукції від 150 до 500 млн. \$	Області з величиною експорту сільськогосподарської продукції менш 150 млн. \$
Живі тварини, продукти тваринного походження	Київська		Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська, Волинська
Продукти рослинного походження	Миколаївська	Житомирська, Хмельницька, Сумська, Чернігівська	Закарпатська, Херсонська, Чернівецька
Жири та олії тваринного або рослинного походження		Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська	Луганська,
Комбіновані	Вінницька, Черкаська, Львівська, Одеська, Запорізька	Харківська, Полтавська	

4. Области третього типу спеціалізації (жири та олії) відносяться переважно до регіонів із середніми величинами показників експорту сільськогосподарської продукції.

За даними критеріями була побудована карта географії експорту агропродукції з регіонів України, в якій поєднані показники сумарної величини експорту і його спеціалізація (рис.2.9). Фактично в ній відображені результати взаємодії природно-кліматичних особливостей регіонів і їх ресурсний потенціал з соціально-економічними факторами. Чітко видно, що:

- в розвитку експорту сільськогосподарської продукції найбільшим потенціалом володіють центральні і південні регіони України;

- виключення з цього правила – Херсонська область, що є результатом впливу соціально-економічних чинників і, в першу чергу, недостатньою увагою з боку керівництва області та фермерських господарств щодо розвитку цього надзвичайно важливого напрямку економіки регіону і країни в цілому;

- для збільшення показників експорту агропродукції цих регіонів необхідно збалансоване поєднання виробництва продукції рослинництва (головним чином, зернових) і вирощуванням олійних культур. При цьому в Кіровоградській, Дніпропетровській і Донецькій областях, на сьогодні, необхідно зробити акцент в першу чергу, на зернових, а в Миколаївській – на олійних культурах;

- в Закарпатській і Чернівецькій областях для збільшення експорту сільськогосподарської продукції слід більше уваги приділяти на розвиток тваринництва.

Рис. 2.9. Карта географії експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України (за даними Державної служби статистики України) у 2019 році. Кольори відображають типи спеціалізації експорту (4 типи), а їх інтенсивність - сумарну величину експорту агропродукції регіону (3 групи)

2.2. Динаміка експортного потенціалу сільськогосподарських продуктів з регіонів України

Аналізуючи динаміку експорту сільськогосподарських продуктів з регіонів України за останні десять років (рис. 2.10, 2.11) можна відзначити наступне:

1. У більшості областей України спостерігається суттєвий спад в експорті агропродукції в 2014-2016 роках. Причиною цього є анексія частини території, військові дії на сході країни і втрата традиційного ринку експорту (Росія і країни СНД). Виняток становлять лише Одеська, Київська, Вінницька та Запорізька області. Це регіони зі змішаним типом експорту і відносяться до групи з найвищими показниками експорту. Сюди не потрапили дані по Черкаській області. Це пов'язано з відсутністю інформації з експорту до 2018 року в архіві статуправління. В цілому це підтверджує той факт, що змішаний тип експорту є найбільш стабільним, менш схильним до впливу

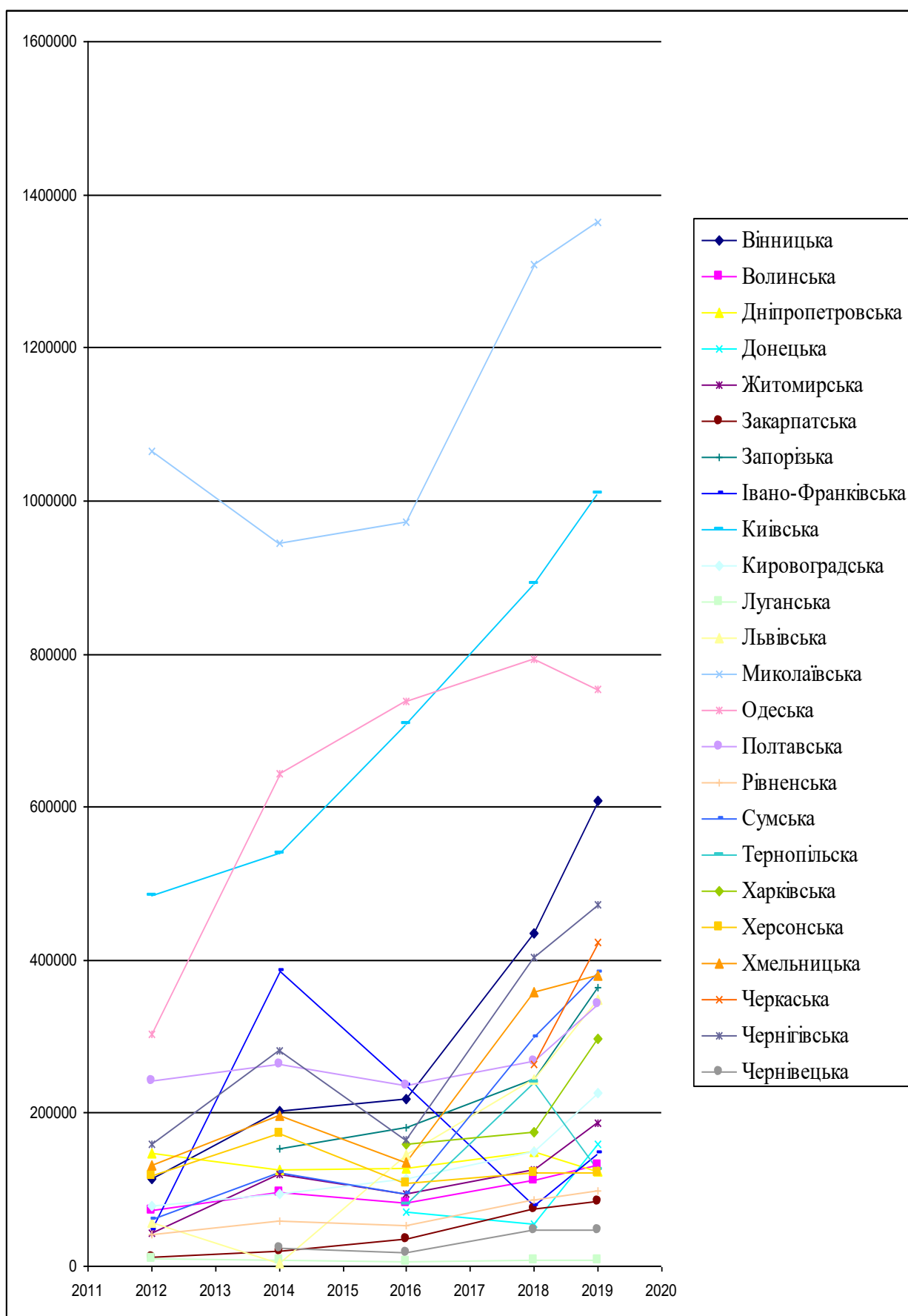

Рис. 2.10. Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів з регіонів України (за даними Державної служби статистики України)

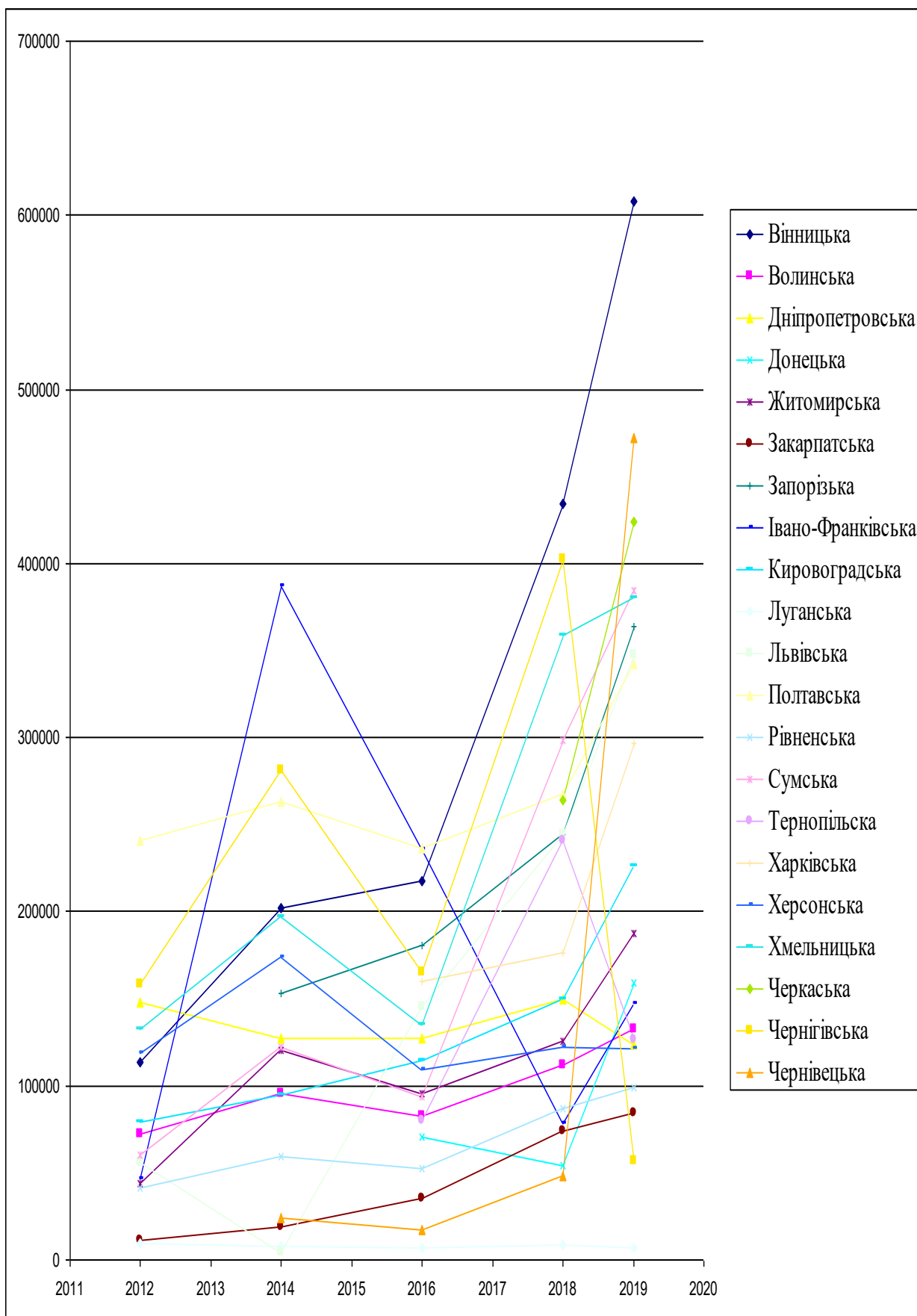

Рис. 2.11. Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів з регіонів України без показників Миколаївської, Київської та Одеської областей (за даними Державної служби статистики України)

різних форс-мажорних обставин.

2. Після 2016 року для більшості областей відзначається помітне, а для таких регіонів, як Київська, Вінницька, Чернігівська, Хмельницька і Черкаська області – суттєве зростання показників експорту сільськогосподарських продуктів. Виняток становлять лише Дніпропетровська і Херсонська області. У цих регіонах показники експорту в 2019 році нижче показників, продемонстрованих до 2014 року.

Аналізуючи динаміку експорту продуктів тваринного походження (рис. 2.12, 2.13), слід зазначити наступне:

1. У тимчасовому інтервалі 2014-2016 рр. в більшості областей фіксується істотне зниження експорту даного виду продукції. Виняток становлять Вінницька, Запорізька, Київська та Кіровоградська області.

2. Після 2016 року відзначається певне піднесення в експортних показниках, за винятком Волинської, Житомирської, Полтавської та Херсонської областей. Взагалі, експорт продукції тваринного походження в цих областях в показниках 2019 року нижче значень 2012 року.

3. Звертає на себе увагу спад показників експорту в 2019 році в порівнянні з 2018 відразу у великій групі областей: Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька та Чернігівська. Це відображення спаду в тваринництві України, що спостерігається в останні роки.

4. Регіони з найбільш високою динамікою зростання експорту продуктів тваринництва: Київська, Вінницька, Івано-Франківська, Черкаська та Чернівецька області.

Щодо експорту продуктів рослинництва регіонами України (рис. 2.14 - 2.15) можна зробити наступні висновки:

1. Практично для всіх областей країни характерна позитивна динаміка зростання показників експорту продукції цього типу. Фактично саме це зростання і забезпечує стабільне збільшення загального експорту агропродукції з України. Виняток становлять Дніпропетровська і Херсонська

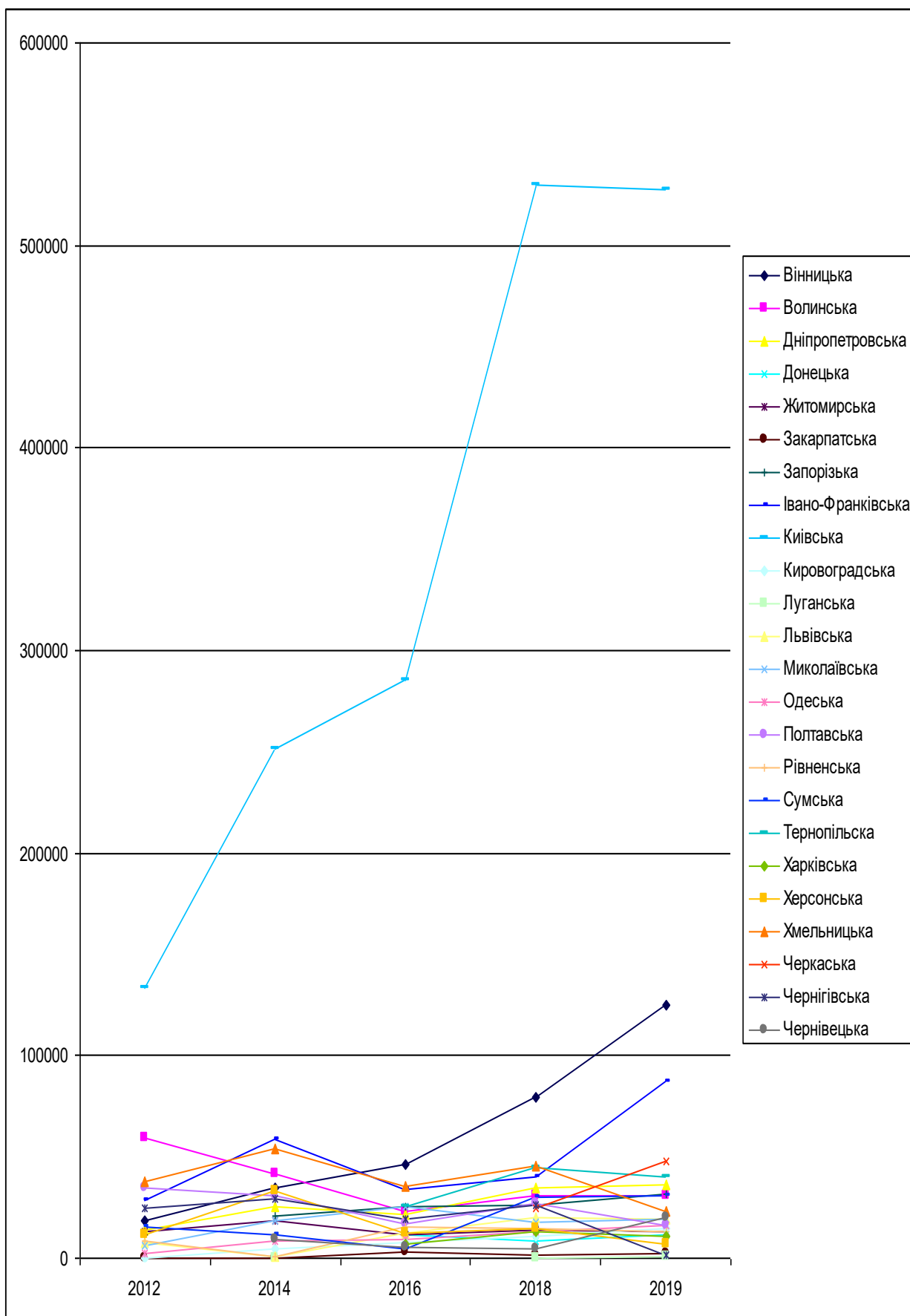

Рис. 2.12. Динаміка експорту продуктів тваринного походження з регіонів України (за даними Державної служби статистики України)

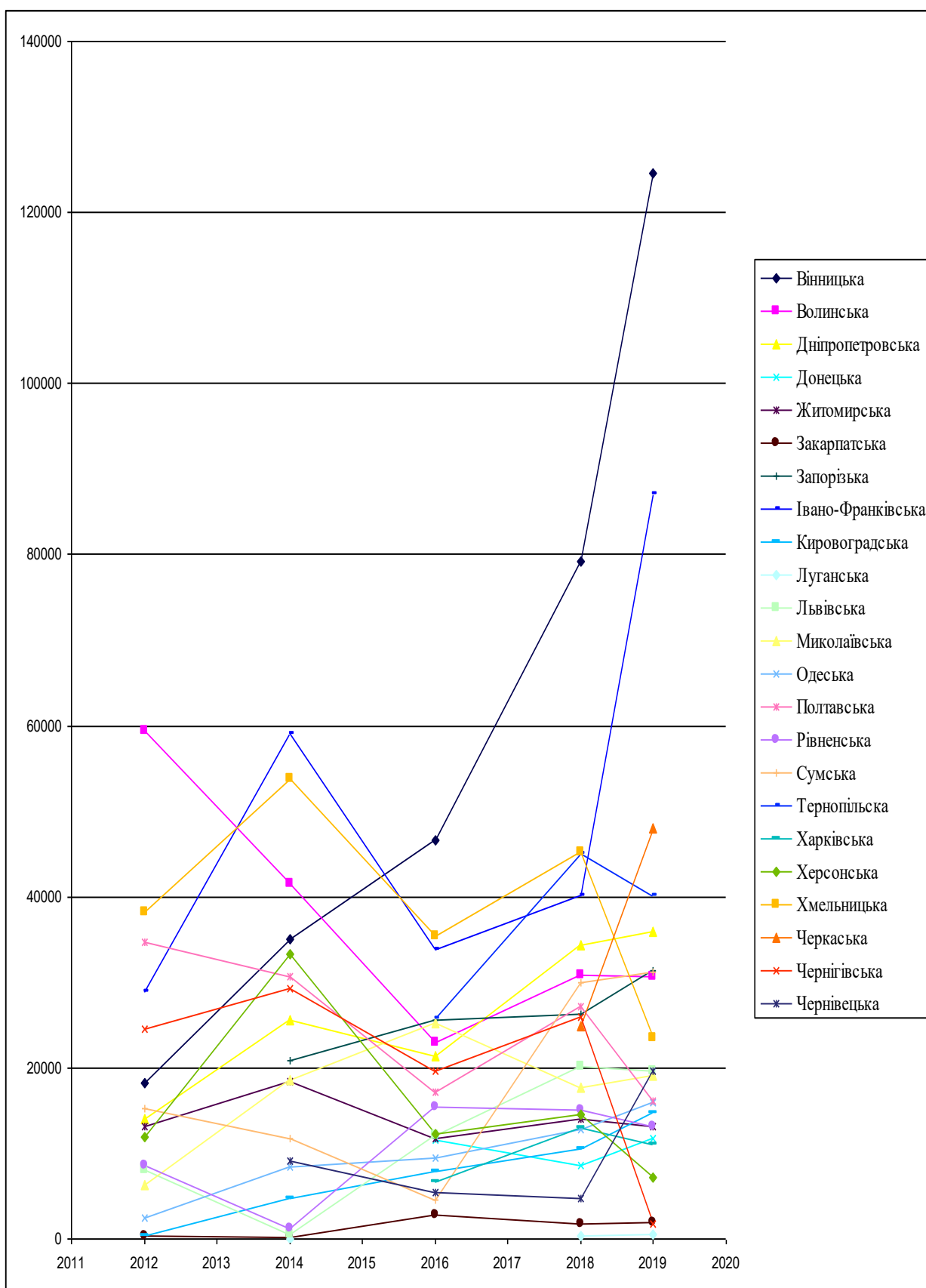

Рис. 2.13. Динаміка експорту продуктів тваринного походження з регіонів України без показників Київської області (за даними Державної служби статистики України)

області. У цих регіонах експорт продукції рослинного походження в 2019 році нижче, ніж до 2014 року.

2. На тлі загальної позитивної динаміки, спостерігається спад показників експорту в інтервалі 2014-2016 рр. Виняток становлять Івано-Франківська, Київська, Запорізька, Закарпатська та Львівська області. Для цих регіонів в цей період відзначається лише зменшення темпів зростання показників експорту продукції рослинництва.

3. Найбільш динамічно даний вид експорту розвивається в Миколаївській, Одеській, Вінницькій і Чернігівській областях – центральних і південних регіонах країни, найбільш сприятливих по природно-кліматичних умовах для розвитку рослинництва. Відсутність в цьому списку Дніпропетровської, Кіровоградської, Херсонської та Запорізької областей вказує на напрямок подальшого розвитку експорту продукції рослинного походження з України.

За динамікою експорту жирів та олій (рис. 2.16) можна відзначити наступне:

1. Для більшості регіонів за останні 10 років показники експорту даного виду продукції змінювалися несуттєво, демонструючи стабільність. Найбільш динамічно змінюються показники у регіонів з третім і частково з четвертим типом спеціалізації експорту: Одеська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Вінницька і Черкаська області.

2. В період 2014-2016 рр., на відміну від інших видів експорту, спад практично не відзначається.

3. Цікаво, що області з одними з найвищих показників експорту сільськогосподарської продукції – Вінницька, Одеська та Черкаська, демонструють помітний спад в експорті жирів і олій за останні два роки.

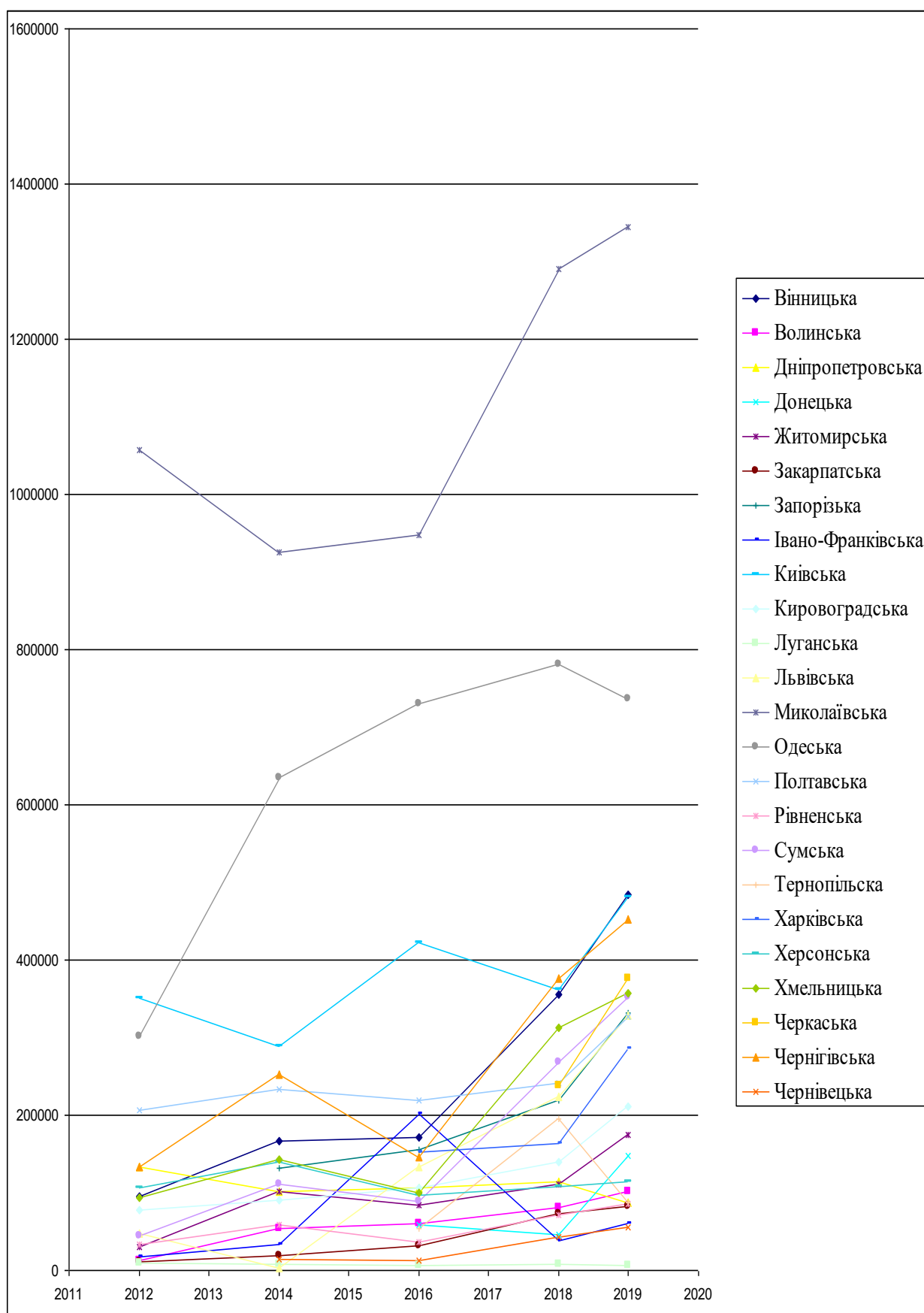

Рис. 2.14. Динаміка експорту продуктів рослинного походження з регіонів України (за даними Державної служби статистики України)

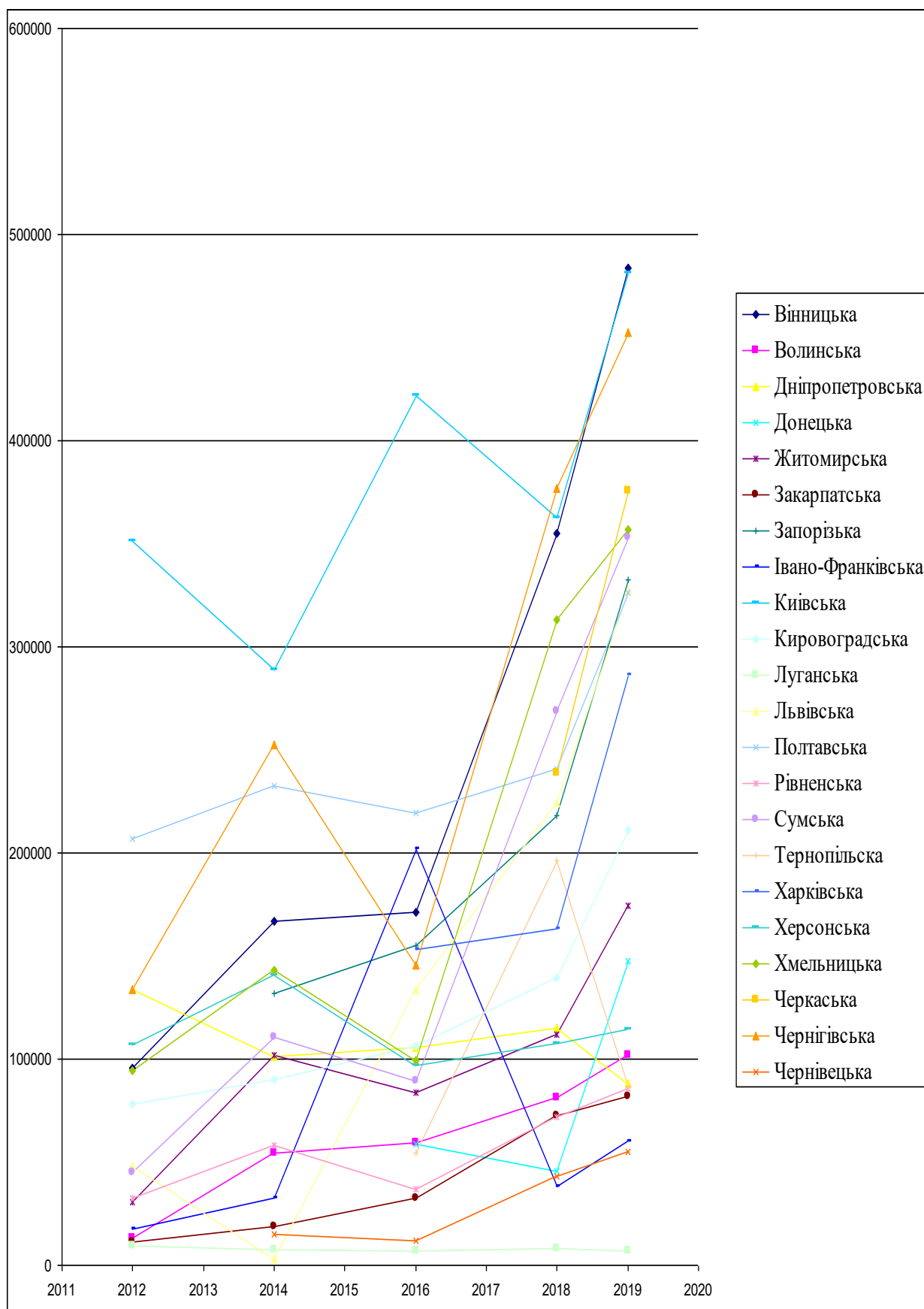

Рис. 2.15. Динаміка експорту продуктів рослинного походження з регіонів України без урахування даних Одеської та Миколаївської областей (за даними Державної служби статистики України)

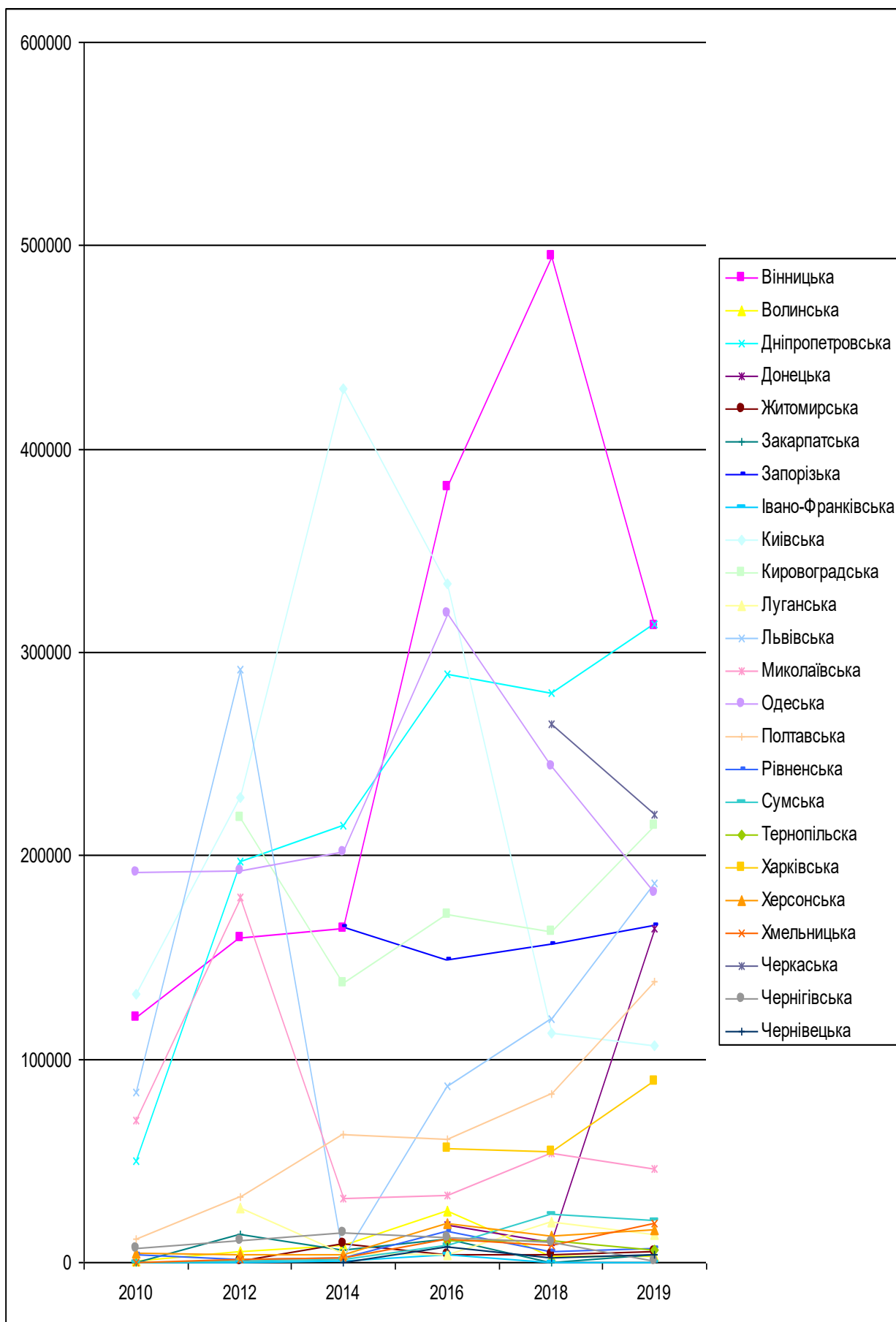

Рис. 2.16. Динаміка експорту жирів та олії з регіонів України (за даними Державної служби статистики України)

Висновки до розділу 2

Вивчення географічних особливостей спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції регіонами України дозволяє прийти до наступних висновків:

1. Величина експорту сільськогосподарських продуктів регіонами України (за даними 2019 роки) чітко демонструє просторову диференціацію: регіони з найбільшими показниками експорту агропродукції географічно утворюють «вісь», витягнуту з півдня на північ країни (Одеська, Миколаївська, Вінницька та Київська області); на схід від «осі» знаходяться регіони з середніми показниками експорту агропродукції; західні регіони характеризуються найбільш низькими величинами експорту агропродукції.

2. Географія експорту продукції рослинного походження регіонами України (дані 2019 роки) являє собою симетричну модель: регіони з найбільшим експортом складають умовну вертикальну «вісь», яка ділить територію України на дві симетричні частини; навколо цієї «осі» розташовані області з середніми показниками експорту продукції рослинництва; на віддаленні від «осі», на заході і на сході країни, знаходяться області з найменшими показниками експорту продукції рослинного походження. Така симетрична модель просторової диференціації відображає вельми неоднозначну взаємодію природно-кліматичних і соціально-економічних чинників, що визначають спеціалізацію рослинництва на території України.

3. Географія експорту продукції тваринництва характеризується досить складною картиною: виділяється в центрі країни ядро областей з високими експортними показниками (Київська, Вінницька і Черкаська області); показники по інших регіонах розподілені вкрай нерівномірно, без будь-яких закономірностей.

4. Найбільші показники експорту жирів та олій тваринного або рослинного походження регіонів України знаходяться в центрі країни;

регіони з середніми показниками знаходяться південніше і східніше, а західні області мають найменші значення експорту продукції даного виду.

5. Встановлено 4 типи спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції регіонів України: перший тип – це області з домінуванням в експорті продуктів тваринного походження; другий тип – це області з домінуванням в експорті продуктів рослинного походження; третій тип – це області з домінуванням в експорті жирів та олії тваринного або рослинного походження і четвертий тип – це області, зі змішаною спеціалізацією експорту, головним чином, це продукція рослинного походження, а також жири і олії.

6. За величиною показників експорту агропродукції усі регіони можна розділити на три групи: області з *найбільшою* величиною експорту сільськогосподарської продукції – понад 500 млн. \$ (Київська, Миколаївська, Вінницька, Черкаська, Львівська, Одеська, Запорізька); області з *середньою* величиною експорту сільськогосподарської продукції – від 150 до 500 млн. \$ (Житомирська, Хмельницька, Сумська, Чернігівська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Харківська, Полтавська) і області з *найменшою* величиною експорту сільськогосподарської продукції – від 150 до 500 млн.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення досліджень за темою магістерської роботи було встановлено:

1. Сільське господарство стало останнім часом одним із провідних секторів економіки України, забезпечуючи на сьогоднішній момент до 50% надходжень валютних коштів від експорту всіх товарів з країни.

2. З огляду на динамічні характеристики зростання експорту сільськогосподарської продукції з України, можна припускати, що країна в найближчі роки може стати одним з найважливіших гравців на світовому ринку агропродукції.

3. У структурі експорту української сільгосппродукції більшість складають товари рослинництва (68%), жири та олії складають 25%, а продукти тваринного походження тільки 7%.

4. Встановлено 4 типи спеціалізації експорту сільськогосподарської продукції регіонів України: перший тип – це області з домінуванням в експорті продуктів тваринного походження; другий тип – це області з домінуванням в експорті продуктів рослинного походження; третій тип – це області з домінуванням в експорті жирів та олії тваринного або рослинного походження і четвертий тип – це області, зі змішаною спеціалізацією експорту, головним чином, це продукція рослинного походження, а також жири і олії.

5. Проведений географічний аналіз експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України дозволив розробити рекомендації щодо перепрофілювання агровиробництва в ряді областей країни з метою підвищення показників експорту даного виду продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О.П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк // Економіка харчової промисловості. – 2004. – № 3(23). – С. 27-32.
2. Антонюк О.П. Аналіз динаміки та структури експорту агропродовольчої продукції / О. Антонюк, П. Антонюк, В. Лисюк // Економіка харчової промисловості. – 2017. – № 3(9). – С. 9-15.
3. Географія аграрно-промислового комплексу / Н. І. Мезенцева, О. М. Трусій: навч.-метод. посіб. – К.: Видавничо-Поліграфічний центр "Київський університет", 2016. - 92 с.
4. Грицевич В. Статистичні методи в суспільній географії: навчальний посібник / В. Грицевич. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. – 2016, – 92 с.
5. Голомша Н.Є. Перспективи світового ринку зерна / Н.Є. Голомша, О.Я. Дзядикевич // Економіка АПК. – 2016. – № 8 – С. 49-52.
6. Гончар І.А. Характер формування зовнішньої торгівлі України: статистична оцінка / І.А. Гончар, В.О. Бабірад-Лазунін // Статистика України. – 2013. – № 2. С. 16-20.
7. Державна Митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua>.
8. Державна служба статистики України. URL :<http://ukrstat.gov.ua>.
9. Державна фіскальна служба. URL : <http://sfs.gov.ua/>.
10. Задоя А. О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції. / А.О.Задоя // Академічний огляд. – 2016. – №2. – С. 110-117.
11. Карасьова Н.А. Вектори експортних потоків аграрного сектору України / Н.А. Карасьова // Економіка АПК. – 2016. – № 8. – С. 41-48.

12. Квітка Г. Ціни зростають, пардон, бо цукор рвонув за кордон / Г. Квітка // Пропозиція. – 2017. – № 2. – С. 26-27.
13. Коденська М. Ю., Сегеда С.А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. / М.Ю.Коденська, С.А. Сегеда // Економіка АПК. – 2018. – №6. – С. 30-39.
14. Міністерство аграрної політики і продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/>.
15. Мухіна І. Г. Переорієнтація економіки України на європейський ринок: реалії, ризики та перспективи / І.Г. Мухіна, О.Р. Кануннікова // Бізнес-Інформ. – 2016. – № 10. – С. 34-37.
16. Надвиничний С. А. Сучасні умови формування та реалізації експортного потенціалу аграрної сфери регіонів України. /С.А. Надвиничний // Економічний аналіз. – Тернопіль, – 2018. – Том 28. – № 3. – С. 56-61.
17. Основні ринки збуту української аграрної продукції. URL: <https://economics.unian.ua/agro/2193266-ukrajina-zbilshila-viruchku-vid-agrarnogo-eksportu-do-ponad-13-milyardiv.html>.
18. Осташко Т. О. Експорт агропродовольчих товарів у ЄС: перспективи і завдання. / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2016. – №1. – С. 83-94.
19. Продовольственная и Сельскохозяйственная Организация ООН, статистическая база. URL: <http://www.faostat.fao.org>.
20. Продовольственная программа ООН. URL:– <http://www.wfp.org>.
21. Пугачов М. І., Духницький Б. В., Пугачов В. М. Перспективні напрями експорту агропродовольчої продукції України: 20 провідних країн-імпортерів пшениці. – Київ: – ННЦ ІАЕ, – 2013. – 28 с.
22. Сільське господарство України 2017 рік/ за ред. О. М. Прокопенко. – Київ: – Держстат, – 2018. – 245 с.
23. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року: URL: <http://minagro.gov.ua/node/7644>.

24. Український клуб аграрного бізнесу/ Основні показники зовнішньої торгівлі України. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.

25. Украинский рынок подсолнечного масла 2016: URL: <http://pelleta.com.ua/articles-rynok-podsolnechnogo-masla-2016-7.html>.

26. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія/ Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, Б. В. Духницький та ін. // за ред. Ю.О. Лупенка, М.І.Пугачова. – Київ: – ННЦ«ІАЕ». – 2015. – 320 с.

27. Холошин І.В. Педагогічна геоінформатика. Ч.3. Геоінформаційні системи: навчальний посібник / І.В. Холошин. – Кривий Ріг: Видавець ФО-П Чернявський Д.О. – 2016. – 176 с.

28. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2019. The State of Food Security and Nutrition in the World 2019. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome, FAO.

29. Pugachov N. The Eurasian Wheat Belt and Food Security.Global and Regional Aspects. Springer International Publishing Switzerland,2017. 180 p.

30. <http://www.agri-outlook.org/>.

31. <https://geographyofrussia.com/globalnye-problemy-chelovechestva-prodovolstvennaya-problema/>

32. <https://geomap.com.ua>.

33. <http://sadko.consulting/revival-of-agrarian-superpower-of-ukraine/>.

34. <http://www.agri-outlook.org/>

ДОДАТКИ

Статистичні показники експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України в 2012 році

Додаток Б

Регіони	експорт, усього, тис.\$	експорт. с.госп. тис.\$	живі тварини, продукти пох. тис.\$	живі тварини тис. \$	м'ясо та їстівні продукти, тис. \$	риба і ракопод. тис.\$	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натураль- ний мед, тис.\$	інші про- дукти тваринн ого походж ен- ня, тис. \$	продукт и рослинн ого походже н- ня, тис.\$	живі дерева та інші рослини, тис. \$	овочі, тис. \$	їстівні плоди та горіхи, тис. \$	зернові культури, тис. \$	продукція борошно- мельно- круп'яної промисло- вості, тис. \$	насіння і плоди олійних рослин, тис. \$	жири та олії тварин- ного або рослинного походжен- ня, тис. \$
АРК																
Вінницька	652401	113747	18185	0	6259	11	11902	14	95562	0	918	7127	58853	8038	20611	159708
Волинська	605783	72225	59355	232	13027	0	46096	0	12870	0	910	8310	1136	11	2375	5189
Дніпропетровська	1012971 7	147513	13931			896	10533	0	133582		1772	1940	92016	11686	26021	196905
Донецька																
Житомирська	550038	43902	13178	0	0	0	13178	0	30724		0		14098		8245	779
Закарпатська	1385087	11331	284	277		0	0	7	11047	0	221	4804	573	239	4933	14138
Запорізька																
Івано-Франківська	821538	46604	28838	0	69	0	28769	0	17766	3	1422	203	4309	354	11113	133
Київська	1982972	484876	133536	2	115759	87	17128	561	351340	5	6068	21743	241352	5414	76245	228731
Кіровоградська	630606	78724	354	0	0	32	323	0	78370	0	775	104	60991	656	15811	218700
Луганська	3324261	9176							9176		41	60	1436	7284	355	26849
Львівська	1343536	56322	8062		6922		86	1055	48260		1151	7035	20422	45	19472	291889
Миколаївська	2370725	1064144	6357		8	1	6348		1057787	10	5223	18031	853354	1885	179265	179839
Одеська	1784640	303418	2434	69	138	71	2156		300984		19649	18621	159993	686	98395	192946
Полтавська	3404409	241194	34615				33948		206579		1618		179407		24112	31860
Рівненська	503537	41319	8517	0	8517	0	0	0	32802	0	2136	10450	10599	41	9020	1185
Сумська	236824	60313	15215	7	13951	0	1130	128	45098	276	162	234	34422	199	9492	456

Харківська		0															
Херсонська	360024	173844	33371					140473									4215
Хмельницька	506336	196810	53738	10	0	0	53728	143072	0	165	6338	102995	2568	30663		2600	
Черкаська		0															
Чернігівська	700041	281526	29196	293	488	0	28391	25	252330	1	11761	1329	205117	830	32650	14823	
Чернівецька	129218	24019	9188	9	8594	0	585	0	14831	10	444	7572	5472	313	1020	329	

Статистичні показники експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України в 2016 році

Додаток Г

Регіони	експорт, усього, тис.\$	експорт. с.госп. тис.\$	живі тварини, продукти твар. пох. тис.\$	живі тварини тис. \$	м'ясо та їстівні суб- продукти, тис. \$	риба і ракопод. тис.\$	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натураль- ний мед, тис.\$	інші про- дукти тваринн ого походж ен- ня, тис. \$	продукт и рослинн ого походже н- ня, тис.\$	живі дерева та інші рослини, тис. \$	овочі, тис. \$	їстівні плоди та горіхи, тис. \$	зернові культури, тис. \$	продукція борошно- мельно- круп'яної промисло- вості, тис. \$	насіння і плоди олійних рослин, тис. \$	жири та олії тварин- ного або рослинного походжен- ня, тис. \$
АРК																
Вінницька	970358	217635	46585	950	9305	0	36241	89	171050	24	2250	8382	123171	10940	23820	381188
Волинська	611874	82678	23016	151	10947	146	11746	25	59662	0	2745	5719	25642	1477	23886	25136
Дніпропетровська	5864833	127047	21320		9579	606	7394		105727		1588	2151	64514		27502	289461
Донецька	3430784	70131	11621	0	3996	23	7248	354	58510	0	1120	21	51417	17	5745	18563
Житомирська	484675	95270	11717				10273		83553				53770		26055	3677
Закарпатська	1211902	35124	2877	97	0	0	2771	9	32247	0	2220	6270	10918	38	12251	11421
Запорізька	2292804	180472	25615	401	20479	310	3550	876	154857	77	6886	1786	132903	2033	10468	148648
Івано-Франківська	545586	235811	33733	763	6168	0	26802		202078	50	273	1211	186890	1253	11996	3552
Київська	1696595	707612	285484	2404	248083	6989	27839	169	422128	1167	7078	1102	323317	8160	78646	333872
Кировоградська	427431	113968	7954	1465	0	9	6415	65	106014	18	4376	78	87465	236	12981	170890
Луганська	435727	6589							6589				5606	16	18	3488
Львівська	1258258	145630	12096	240	8366	214	450	2826	133534	2	2525	7418	78622	628	43213	86785
Миколаївська	1664780	972994	25149	1508	370	5067	18167	37	947845	0	4921	423	707609	245	234567	32741
Одеська	1520474	738963	9397	1157	1226	747	6267	0	729566	43	34184	27426	502078	2627	148262	319438
Полтавська	1434993	236459	17106				14398		219353	0	4560		183941	1444	29625	60669
Рівненська	310656	52540	15379	272	9029	0	6004	73	37161	0	2602	10561	12544	42	10830	15527
Сумська	532107	93722	4585	0	1922	0	2358	305	89137	0	45	1143	66026	106	21352	8166
Тернопільська	287831	80336	25715	200	20218	0	5222	76	54621	750	639	544	38688		13743	10583

Харківська	1027843	159809	6725						153084							56259
Херсонська	245036	108945	12178						96767							19495
Хмельницька	314372	134972	35390	418	0	0	34971	0	99582	0	2670	7971	42828	4966	41116	11345
Черкаська		0														
Чернігівська	432794	165252	19570	814	3012	0	15562	182	145682	0	10101	2186	96199	1453	35285	12516
Чернівецька	105562	17586	5438	0	4167	0	1272	0	12148	2		9066	646	150	997	7710

Статистичні показники експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України в 2018 році

Додаток Д

Регіони	експорт, усього, тис.\$	експорт. с.госп. тис.\$	живі тварини, продукти пох. тис.\$	живі тварини тис. \$	м'ясо та їстівні суб- продукти, тис. \$	риба і ракопод. тис.\$	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натураль- ний мед, тис.\$	інші про- дукти тваринн ого походж ен- ня, тис. \$	продукт и рослинн ого походже н- ня, тис.\$	живі дерева та інші рослини, тис. \$	овочі, тис. \$	їстівні плоди та горіхи, тис. \$	зернові культури, тис. \$	продукція борошно- мельно- круп'яної промисло- вості, тис. \$	насіння і плоди олійних рослин, тис. \$	жири та олії тварин- ного або рослинного походжен- ня, тис. \$
АРК																
Вінницька	1429320	434378	79274	104.3	9651	11,6	69438	70	355104	203.5	7088	11451	274413	16925	44108	495017
Волинська	719980	112006	30822		15102			662	81184		2902	8003	22049	112	47912	3200
Дніпропетровська	7722596	149415	34396		16736	152	11690		115019		2696	5132	61833		36873	279816
Донецька	4845441	54450	8626		3706	15	4537	367	45824	169	1799	580	41894	5	763	10320
Житомирська	661892	125752	14052				11800		111700			7693	61359		37696	4105
Закарпатська	1658975	74068	1820	165	0	0	1636	19	72248	284	1480	13680	21272	77	35098	330
Запорізька	3377667	244635	26296	865	13136	1205	10797	293	218339	187	15538	858	189973	747	10831	156894
Івано-Франківська	871353	78329	40059		9915	0.7	30028	115	38270	193	2311	2242	14849	1597	16769	353
Київська	1856333	891943	529522	4947	463347	17788	43410	31	362421	559	8846	438	290218	7426	52232	112818
Кіровоградська	521761	149919	10561	1142	1190		8199	30	139358		1499	131	128137	223	9363	162627
Луганська	202920	8526	271				271		8255		3		7816		429	19895
Львівська	1895801	244396	20235	3346	9778	18	2194	4898	224161	420	3072	14816	133725	49	70956	119636
Миколаївська	2112695	1309030	17777	980	1798	603	14391	6	1291253	24	8695	1188	1022934	102	258211	53452
Одеська	1668313	793126	12856	532	1812	1204	9191	117	780270	220	45246	24433	579280	2241	106409	244233
Полтавська	1905900	267710	27190		2569		23111	1509	240520		8211	290	213585	536	15546	82928
Рівненська	410910	86755	14992	87	5718		9085	101	71763	14	4578	19502	585	536	21539	5523
Сумська	802121	298788	29979	8665	3787	25	16596	904	268809	6	1782	2690	226279	33	37793	23576
Тернопільська	452483	240917	44958	166	40257		4350	185	195959	516	300	1973	75775	144	27103	10640

Харківська	1278985	175899	12987				12411		162912				104633			54566
Херсонська	269932	122325	14525						107800							12675
Хмельницька	638177	358302	45178	7	701		44469		313124		5261	14831	216151	17802	59021	8227
Черкаська	785642	263808	24949	5174	1994	1487	14408	1886	238859	807	11911	6128	141617	10407	67482	264356
Чернігівська	754951	402537	25860	2921	6728	103	16073	36	376677		10786	1163	321856	474	41610	10087
Чернівецька	200133	47924	4683		3297		1385		43241	2	2021	33248	4723	221	30008	2007

Статистичні показники експорту сільськогосподарської продукції з регіонів України в 2019 році

Додаток Е

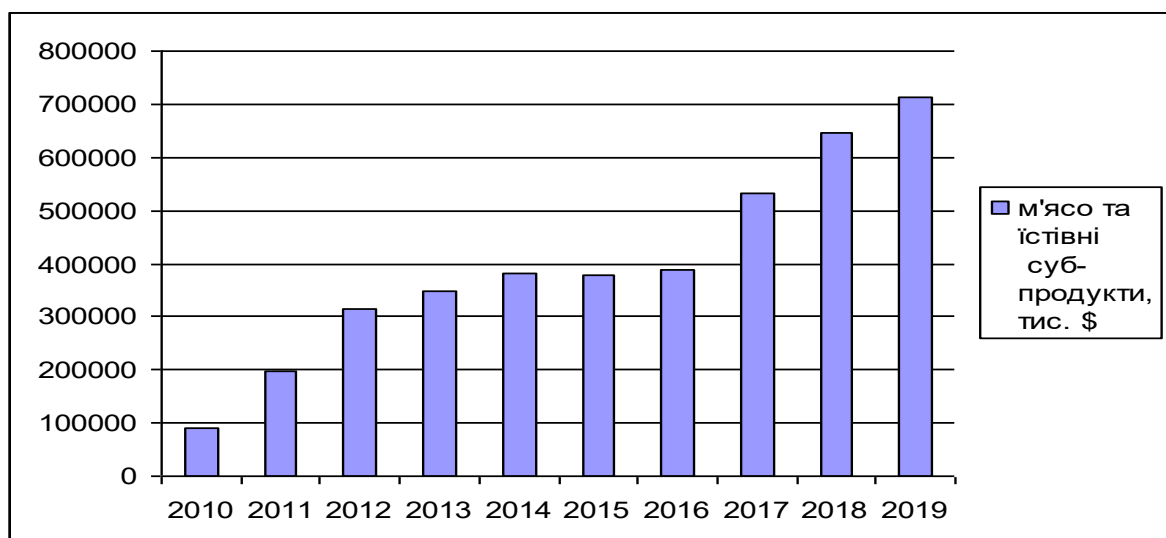
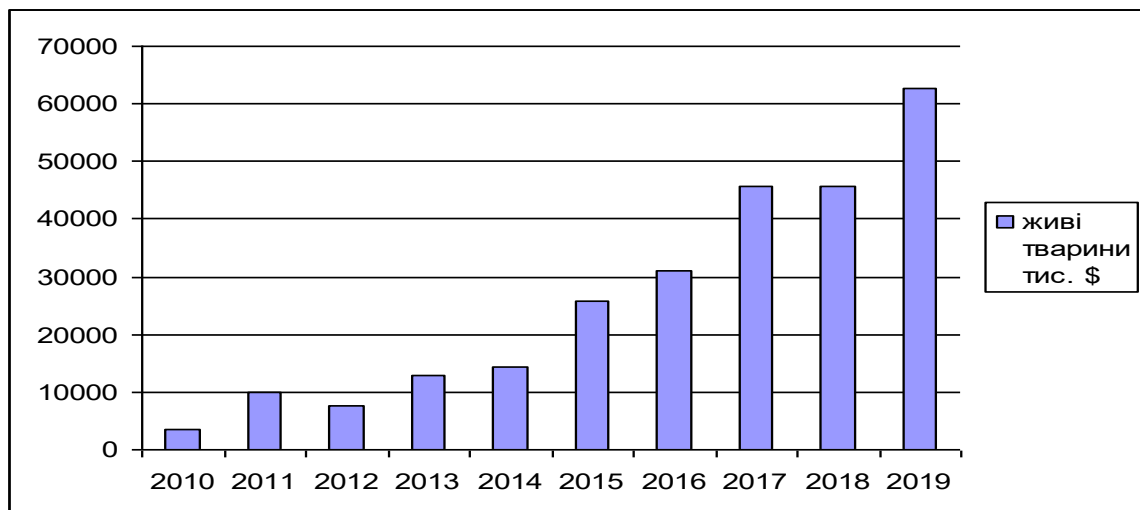
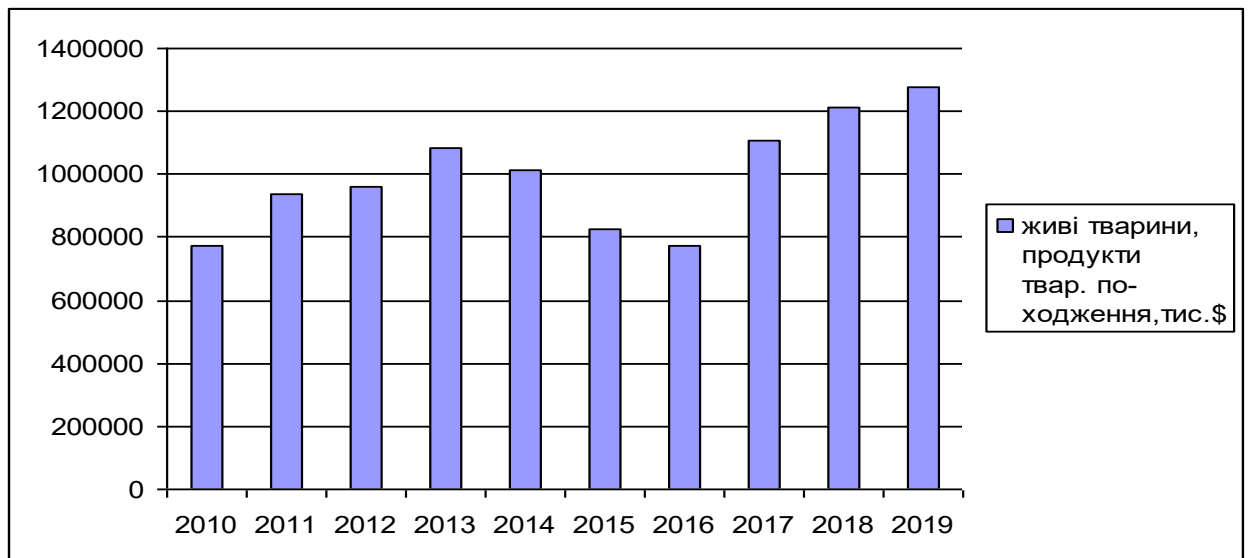
Регіони	експорт, усього, тис.\$	експорт. с.госп. тис.\$	живі тварини, продукти пох. тис.\$	живі тварини тис. \$	м'ясо та їстівні суб- продукти, тис. \$	риба і ракопод. тис.\$	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натураль- ний мед, тис.\$	інші про- дукти тваринн ого походж ен- ня, тис. \$	продукт и рослинн ого походже н- ня, тис.\$	живі дерева та інші рослини, тис. \$	овочі, тис. \$	їстівні плоди та горіхи, тис. \$	зернові культури, тис. \$	продукція борошно- мельно- круп'яної промисло- вості, тис. \$	насіння і плоди олійних рослин, тис. \$	жири та олії тварин- ного або рослинного походжен- ня, тис. \$
Вінницька	1455291	608237	124551	103	62338	21	61583	506	483686	406	1545	10676	358548	26528	84218	312879
Волинська	694002	132510	30633		12909	86		74	101877	4	2191	7650	34489		57448	3294
Дніпропетровська	7907150	124048	35963		18651	536	6652		88085		3512	4206	53786		20553	313429
Донецька	4631582	159213	11779	5	3343	21	8226	183	147434	84	1621	5995	119565	6	19680	163956
Житомирська	719035	187564	13204		1143		10948		174360		1763	3735	113024		55371	5118
Закарпатська	1489958	83984	1974	153	0	0	1670	151	82010	265	1038	13140	14640	19	52621	3735
Запорізька	3080638	363620	31392	2285	10989	2093	15698	327	332228	107	20483	7682	260478	778	42692	1655576
Івано-Франківська	911443	146781	87083	3	8831	3	78246	0	59698	99	991	2389	17948	901	28023	229
Київська	1948368	1008641	527379	5373	461511	22638	37599	257	481262	499	3595	276	361735	8704	103290	106487
Кіровоградська	707025	226049	14638	1867	856	0	11889	26	211411	0	1440	332	175400	2770	31467	214744
Луганська	152851	7211	463	0	0	0	463	0	6748	0	0	0	6748	0	0	13842
Львівська	2202054	347429	19636	172	10561	268	2812	5822	327793	1237	2629	16331	214458	127	91900	186211
Миколаївська	2152565	1364304	19115	596	377	2561	15452	129	1345189	0	7445	3182	987711	222	346615	46175
Одеська	1384103	753132	15942	3091	2034	702	9923	192	737190	601	30006	52017	535172	2612	114590	181994
Полтавська	2102409	342582	16111		1020		13769		326471	0	5849		268517	702	48151	138043
Рівненська	440169	98577	13122	519	3244	18	9097	243	85455	24	4092	25324	29883	97	25473	6739
Сумська	883367	384149	31199	12136	4692	163	13112	1096	352950	0	2628	2262	291985	78	55923	20637
Тернопільська	434264	126698	40144	1304	35346	51	3267	177	86554	287	1394	3646	55970	2578	22557	5850

Харківська	1415061	297097	10982	0			10029		286115				150760			89002
Херсонська	268129	121648	7139						114509							15787
Хмельницька	642384	380452	23470	820	1090	1	21560	0	356982	1	5075	6718	230339	17612	97210	19315
Черкаська	863522	423637	47965	7000	26660	460	12048	1798	375672	974	9875	7157	275873	15912	65395	219860
Чернігівська	213837	56809	1780	0	1751	0	29	0	55029	2	3189	40325	2015	126	9354	602
Чернівецька	807324	472311	19670	4139	5638	154	9669	71	452641	0	9533	847	378930	2016	60038	3754

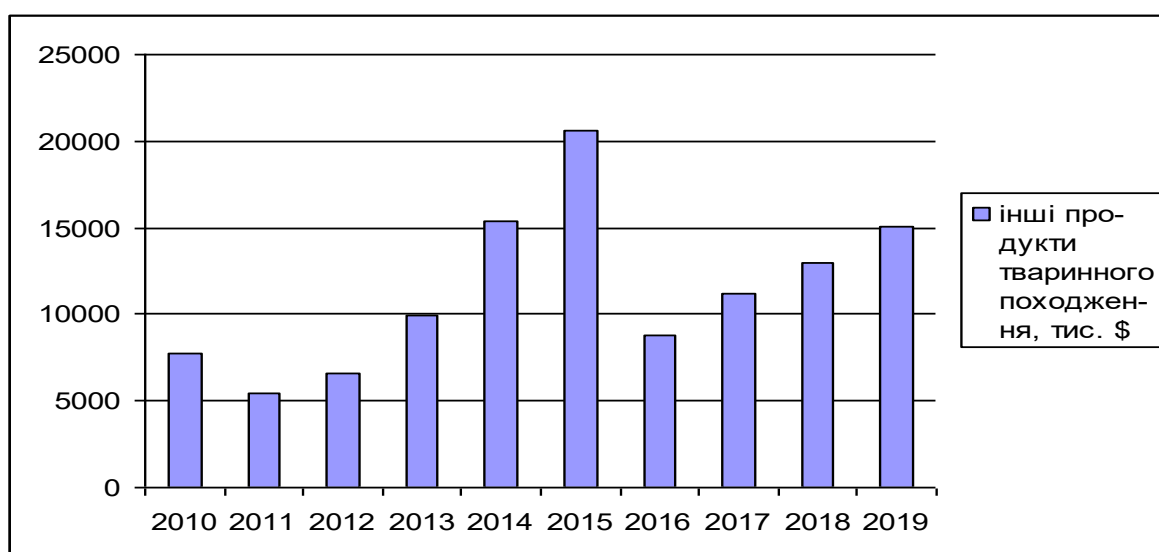
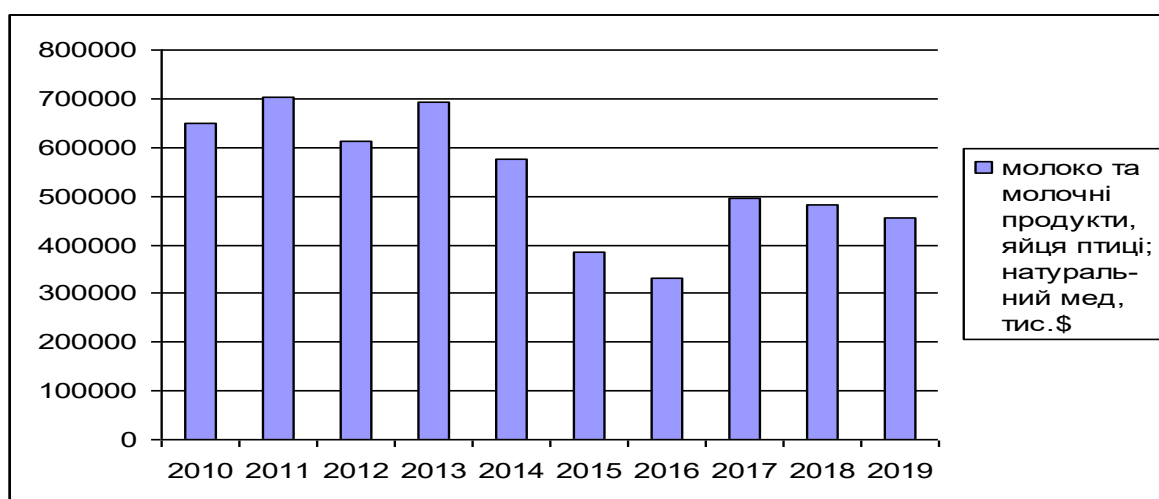
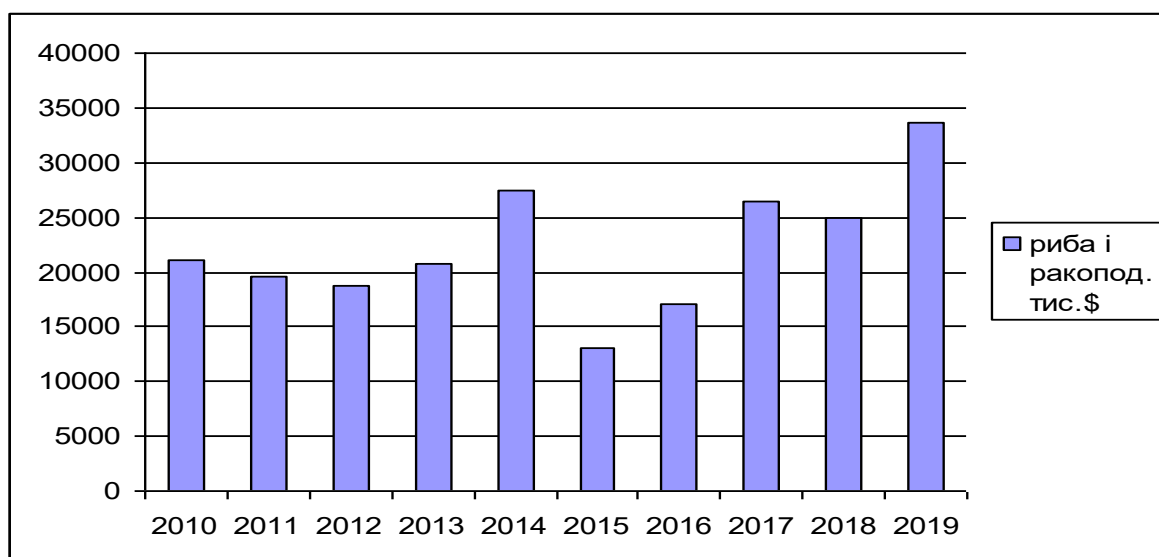
Додаток Ж

Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів тваринного походження з України

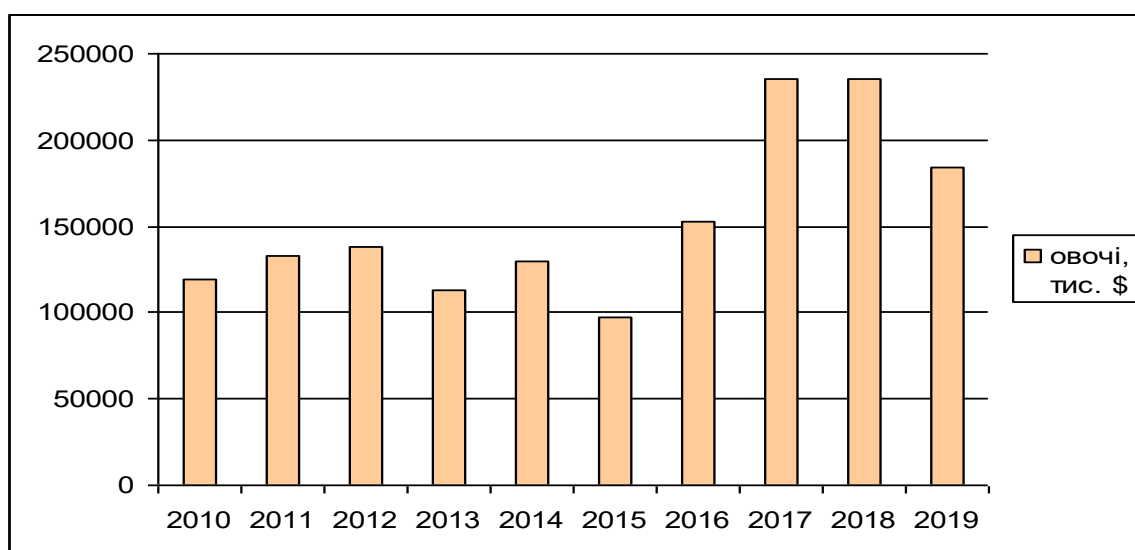
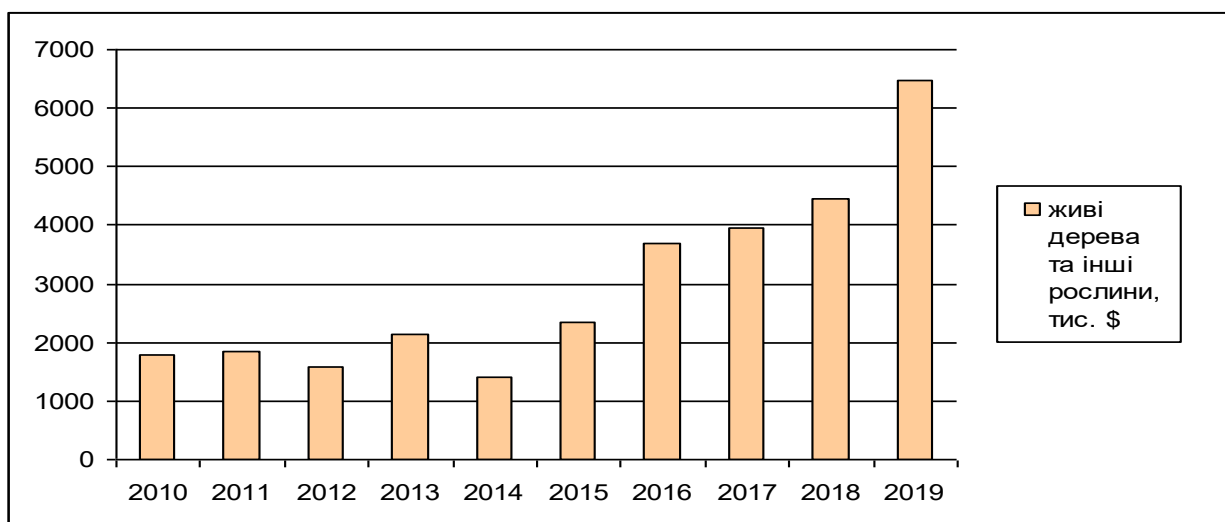
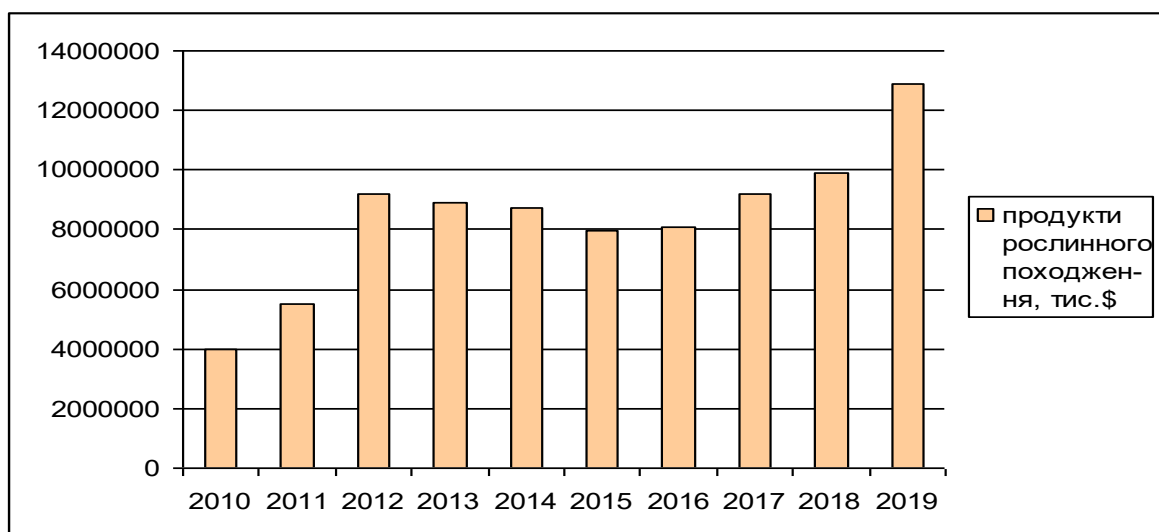
Додаток Ж

Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів тваринного походження з України

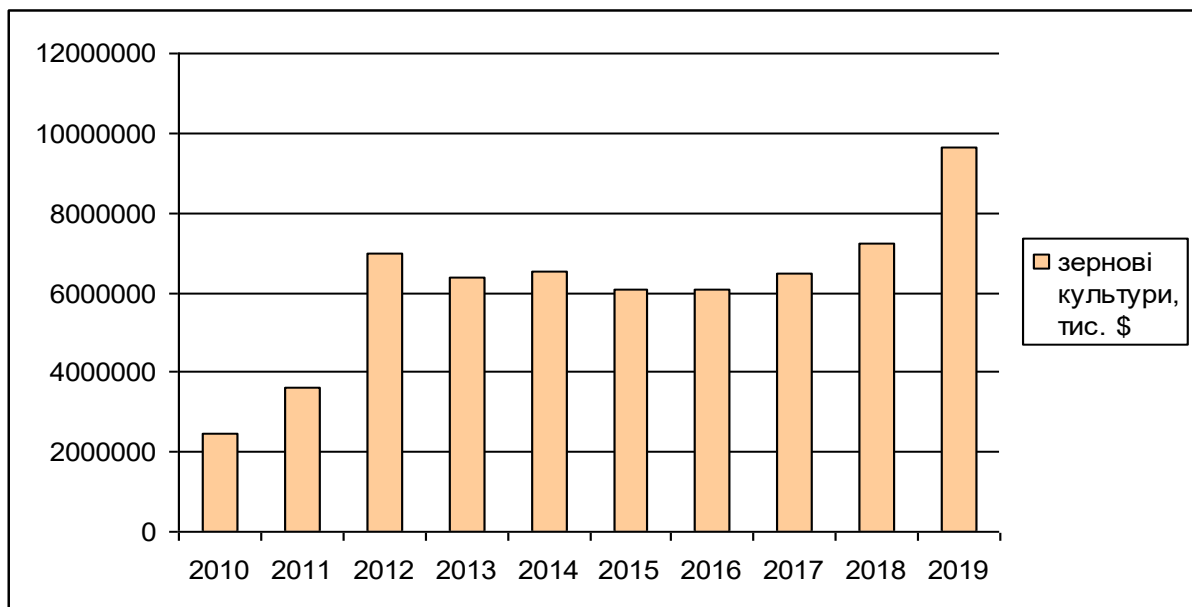
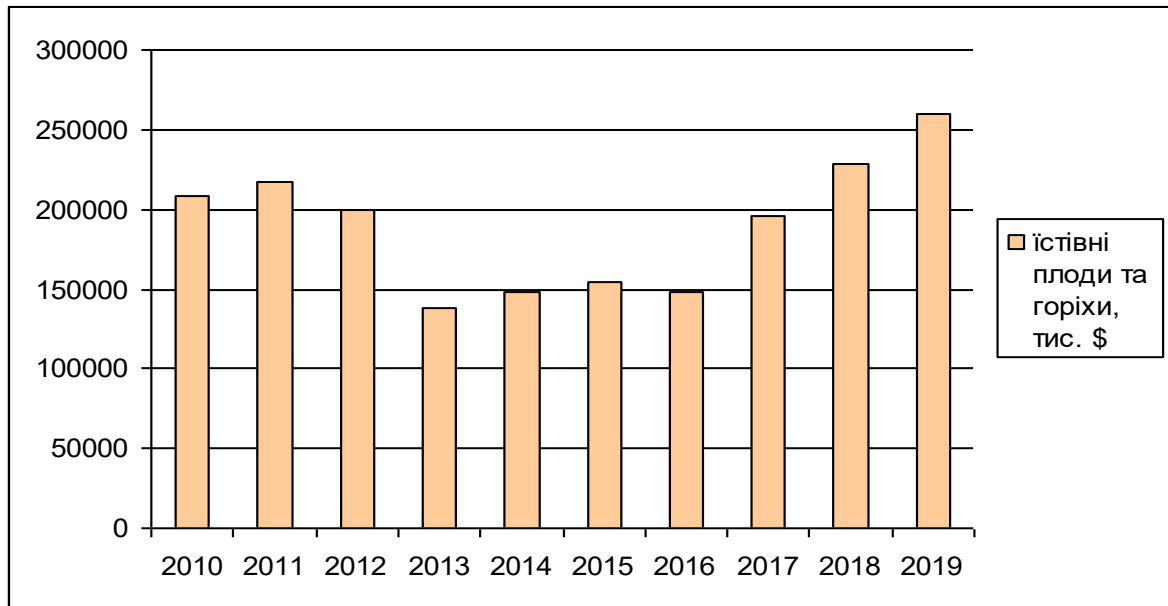
Додаток 3

Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів рослинного походження з України

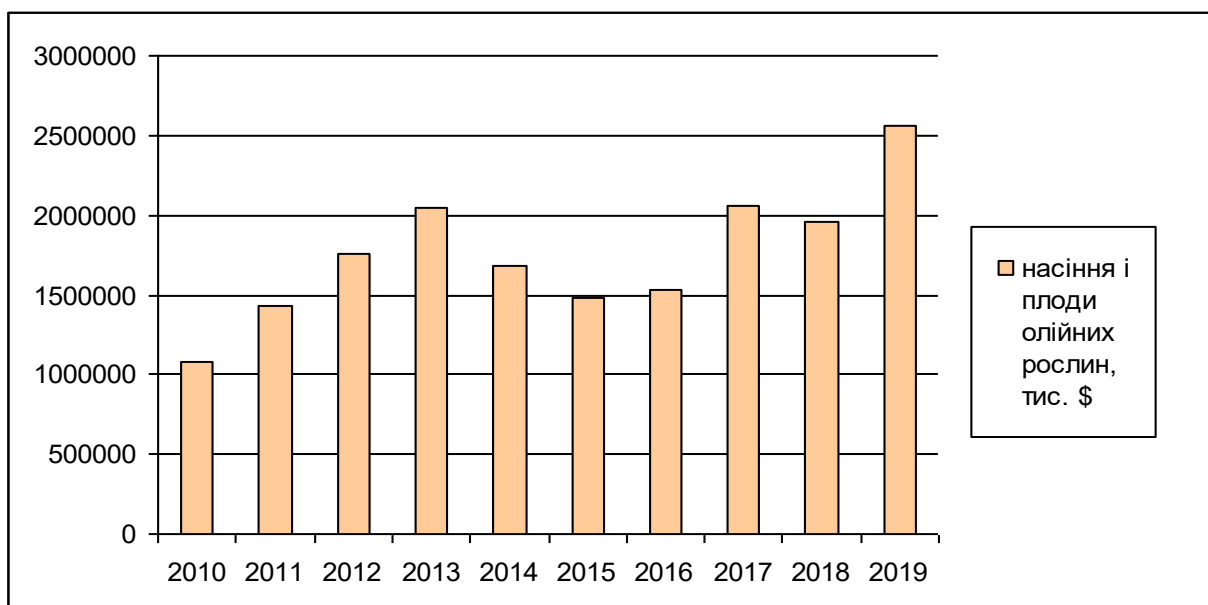
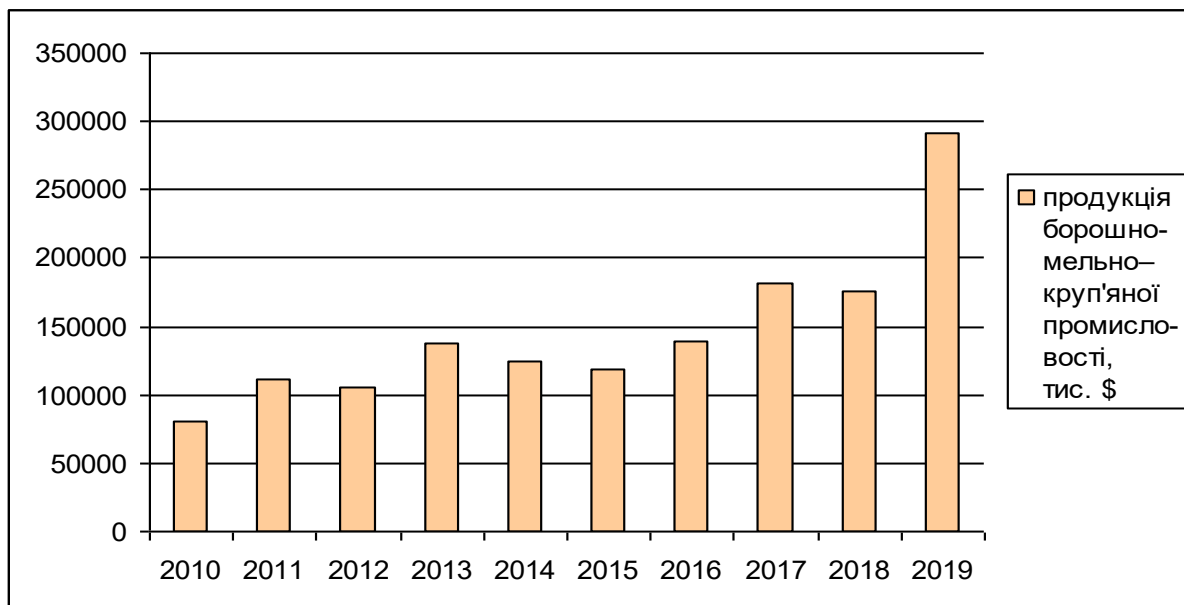
Додаток 3

Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів рослинного походження з України

Додаток 3

Динаміка експорту сільськогосподарських продуктів рослинного походження з України

Додаток І

Динаміка експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження з України

